

HÖGSKOLAN KRISTIANSTAD

Institutionen för beteendevetenskap

C-uppsats i specialpedagogik
(41-60) 10 poäng
Vt. 2006

”Det är viktigt att man pratar svenska ändå”

tankar om flerspråkighet och språkstörning hos en grupp
förskollärare och en logoped

Författare: Ann-Christine Gertzell

Handledare: Lisbeth Ohlsson

”Det är viktigt att man pratar svenska ändå”

tankar om flerspråkighet och språkstörning hos en grupp förskollärare och en logoped

Författare: Ann-Christine Gertzell

Handledare: Lisbeth Ohlsson

Abstract

Detta är en kvalitativ studie med hermeneutisk ansats som syftar till att undersöka en grupp förskollärares och en logopeds tankar om flerspråkighet och barn som har flera språk och en språkstörning. I studien ställs frågor om förskollärarnas och logopedens tankar om flerspråkighet och barn som har flera språk och en språkstörning. Vidare undersöks respondenternas syn på modersmålsträning, att arbeta integrerat med flerspråkig personal, samt deras tankar bakom strategierna för deras metodval i arbetet med barn som har flera språk och barn som har flera språk och en språkstörning. Studien grundar sig på intervjuer med sex förskollärare och en intervju med en logoped. Resultatet visar att flerspråkighet ses både som en resurs och som ett hinder av förskollärarna. Modersmålsträning ses främst som en hjälp att utveckla det svenska språket. Flerspråkig personal upplevs som en resurs, men respondenterna ser risker med att barnen talar sitt modersmål för mycket tillsammans med nämnda personal. Osäkerhet råder när det gäller barn med språkstörning. Trygghet är en viktig faktor för att stimulera språkutveckling. Logopeden visar stor medvetenhet i behovet av samarbete med modersmålstränare och flerspråkig personal. Logopeden antar till viss del ett kategoriskt synsätt.

Nyckelord: Flerspråkighet, språkstörning, språkutveckling.

Innehållsförteckning

1 Inledning och bakgrund	4
1.1 Syfte och problemformulering	7
1.2 Uppsatsens fortsatta disposition	8
2 Litteraturgenomgång	9
2.1 Kommunikation och språk	9
2.2 Språkutveckling	9
2.2.1 Språkutveckling hos flerspråkiga	11
2.3 Språkstörning	12
2.3.1 Logopedens yrkesroll	15
2.4 Flerspråkighet som fenomen	15
2.5 Språkstimulering för barn som har flera språk	17
2.5.1 Förskolans roll	18
2.6 Språkstimulering för barn med språkstörning	20
3 Empirisk del	22
3.1 Metodiska överväganden	22
3.1.1 Urval	23
3.1.2 Etiska överväganden	24
3.1.3 Genomförande	24
3.2 Resultat	25
3.2.1 Intervju med logoped	25
3.2.2 Intervjuer med förskollärare	26
3.3 Resultatsammanfattning	32
3.3.1 Sammanfattning av logopedintervju	32
3.3.2 Sammanfattning av intervjuer med förskollärare	32
3.4 Slutsatser	34
3.4.1 Slutsatser av logopedintervju	34
3.4.2 Slutsatser av intervjuer med förskollärare	35
4 Sammanfattande diskussion	37
4.1 Ämnesdiskussion	37
4.2 Metoddiskussion	38
4.3 Resultatdiskussion	39
4.4 Förslag på fortsatt forskning	42
5 Sammanfattning	43
Referenser	45
Bilaga I - III	

1 Inledning och bakgrund

Ett grundläggande behov hos människan är att kommunicera med sin omgivning. Att kommunicera betyder enligt Bjar och Liberg (2003) att vi samspelar med andra. Detta samspel innebär både verbal och icke-verbal kommunikation. För att förmedla tankar och känslor använder vi oss av olika medel så som tal, skrift, musik, kroppsspråk m.m.

Ibland uppkommer hinder i vår kommunikation. Många av oss har upplevt den frustration och utanförskap som det innebär att vistas i ett annat land och att inte kunna göra oss förstådda med något av de språk vi kan. För ett litet barn kan detta vara ännu mer frustrerande och kanske t.o.m. skrämmande att inte förstå språket som talas i dess omgivning. Ett barn är utlämnat till de vuxna runt omkring det. Om det då inte förstår vad de vuxna säger på exempelvis förskolan och inte har någon i sin närhet som det genom sitt språk kan samspela med måste känslor av övergivenhet och förvirring uppta det lilla barnet.

Sverige har de senaste årtiondena blivit alltmer mångkulturellt, vilket innebär att många människor med annan språklig bakgrund än svenska bor i Sverige. Runt om i landets förskolor och skolor går nu barn som använder sig både av det svenska språket och av ett eller flera modersmål. I regel utgör detta inget hinder, men Ladberg (1996) menar att alla som arbetar med barn som har flera språk behöver kunskap om detta annars är risken stor att personalen gör det svårt för dessa barn. Det är fortfarande enspråkigheten som är norm i Sverige och en del språk som exempelvis albanska, kurdiska, arabiska etc. har låg status till skillnad mot t.ex. engelska som anses vara en tillgång. Svensson (1998) skriver att det är vanligt att problemen sätts i centrum då barn håller på att bli tvåspråkiga. Hon menar att svårigheterna kan vara övergående, men om omgivningen ser på barnet som en förlorare kan detta vara till men för barnet. Risken är då stor att barnet verkligen blir en förlorare. Enligt Svensson används inte språket enbart för att förmedla tankar utan språk ger även upphov till tankar. Olika språk ger olika sätt att se på omvärlden. Författaren menar att barn som har flera språk riskerar förlora sin identitet om de inte får tillgång till de olika kultursystem som deras språk representerar. Ladberg (1996) menar att om barn upplever att deras ursprung och språk upplevs negativt av omgivningen kan de försöka dölja sitt ursprung genom att inte tala sitt modersmål. Detta ställer stora krav på dem som arbetar i förskola och skola.

I mitt arbete som förskollärare på en förskola där en stor andel av barnen är flerspråkiga möter jag barn som är mästare på att kommunicera på många olika vis. De talar svenska med mig, mina kolleger och i regel med sina lekkamrater också. De talar sitt modersmål med föräldrarna, modersmålstränarna och ibland med sina kamrater. De pratar, målar, sjunger, spelar teater, skriver och använder alla medel som står till buds för att kommunicera med sin omgivning. Men då och då kommer det barn till förskolan som är i svårigheter. De kan vara försenade i sin språkutveckling både på sitt modersmål och på svenska språket. En del har så svårt för att göra sig förstådda att deras beteende påverkas negativt. De får vredesutbrott när de inte kan göra sig förstådda och p.g.a. de språkliga problemen blir deras sociala och emotionella utveckling också påverkad. Detta skapar givetvis svårigheter både för barnet och för omgivningen. Det är då lätt att barnet känner sig utanför men alla barn har rätt till gemenskapen i den grupp de tillhör, var och en efter sina förutsättningar. Enligt Salamancadeklarationen (Svenska Unescorådet, 2001) bör de barn som har särskilda pedagogiska behov omfattas av de allmänna undervisningssystem som byggts upp för flertalet barn, i Salamancadeklarationen kallad "integrerad skola". Enligt Salamancadeklarationen skall pedagogiken utgå från välbeprövade principer som

kan komma alla barn till del. Den skall anpassas efter barnens behov och inte tvärtom att barnen skall anpassas efter pedagogiken. Detta kan minska den utslagning som i nuläget är ett omfattande inslag i många länder. ”Skolor som utgår från barnet i centrum är dessutom en utbildningsbas för ett människoorienterat samhälle som respekterar alla människors såväl skillnader som värdighet.” (Svenska Unescorådet, 2001 s.23). Den integrerade skolans möjligheter att lyckas beror i sin tur på hur väl de yngsta barnen, som har särskilda pedagogiska behov, kan identifieras och stimuleras. Salamancadeklarationen menar att tillsynen av småbarn bör utvecklas och pedagogiska program upprättas för barn som är under sex år. I Sverige finns redan en läroplan för förskolan: Lpfö 98. I läroplanen står att läsa:

Den pedagogiska verksamheten skall anpassas till alla barn i förskolan. Barn som tillfälligt eller varaktigt behöver mer stöd än andra skall få detta stöd utformat med hänsyn till egna behov och förutsättningar. Personalens förmåga att förstå och samspeja med barnet och få föräldrarnas förtroende är viktig, så att vistelsen i förskolan blir ett positivt stöd för barn med svårigheter. Alla barn skall få erfara den tillfredsställelse det ger att göra framsteg, övervinna svårigheter och att få uppleva sig vara en tillgång i gruppen. (Utbildningsdepartementet 2001, s.8-9).

Emanuelsson, Persson och Rosenqvist (2001) använder sig av begreppen relationellt respektive kategoriskt synsätt då det gäller barn i behov av särskilt stöd. De menar att det är två olika synsätt som finns inom det specialpedagogiska fältet. Det kategoriska synsättet står för en syn där svårigheter reduceras till att vara individbundna. D.v.s. problemen utgår från individen själv. Det är barnet som ”äger” problemet genom att ha t.ex. en låg begåvning eller dåliga hemförhållanden. Ibland beskrivs det som ”barn eller elever med svårigheter”. Å andra sidan tar det relationella perspektivet hänsyn till den omgivande miljön som barnet vistas i, ett barn ”i svårigheter”. Hur barnet eller eleven utvecklas beror i hög grad på miljön och hur personalen bemöter barnet. Emanuelsson m.fl. betonar att begreppen inte helt skall ställas mot varandra utan ses som förklaringsmodeller som kan göra det lättare att förstå verkligheten. Den specialpedagogiska traditionen har enligt författarna sina rötter i det kategoriska perspektivet där problemen har bestämts genom att elever har blivit diagnostiserade. Med hjälp av medicinsk-psykologiska modeller har det bestämts vad som är normalt och vad som är avvikande och där har barn eller elever hamnat i en viss kategori beroende på hur stor deras avvikelse har varit.

På uppdrag av Specialpedagogiska institutets generaldirektör gjorde Toll (2005) en kartläggning bland kommunerna i Sverige för att se hur kommunernas möjligheter för att ordna utbildning för elever med grav språkstörning ser ut. Denna kartläggning visar på olika faktorer som påverkar barnen och elevernas tillgång på utbildning av god kvalitet. Vilka attityder och värderingar som skolans personal och ledning har, är av stor betydelse. När visionen en skola för alla är så självklar att den inte längre behöver nämnas i skolplanen är målet, enligt Toll, uppnått. Tydlighet i organisation och ansvarsfördelning, utvecklandet av arbetsätt och metoder betyder mycket för att lyckas. Hög kompetens på alla nivåer i kommunen där man samverkar för att hitta flexibla lösningar med inriktning på en inkluderande skola, samt en gemensam och djupare syn på lärande där framförallt elevernas intresse och nyfikenhet prioriteras. Toll menar att pedagoger med fördjupad kunskap i barns olikhet och behov blir mer kreativa och ser möjligheter i förändrade arbetsätt och metoder. Arbetslag som är öppna och flexibla och ger sig själva tid till reflektion finner också oftare än andra tillfredsställelse i sitt arbete.

Hur de pedagogiska metoderna utformas beror i hög grad på vilket synsätt som härskar. Enligt det kategoriska perspektivet skall elever i behov av särskilt stöd särskiljas och

undervisas i särskilda grupper medan enligt det relationella perspektivet skall alla barn och elever ingå i gruppen som en resurs och bemötas individuellt (Emanuelsson m.fl., 2001). Enligt Salamancadeklarationen (Svenska Unescorådet, 2001) och Lpfö 98 (Utbildningsdepartementet, 2001) skall barn bemötas relationellt, men enligt Emanuelsson m.fl. är det fortfarande så att det kategoriska synsättet har stor plats i skolans värld. När det gäller förskolan betonar de att de inte hittat något forskningsprojekt som undersöker den pedagogiska verksamheten eller miljön i förskolan. I stället riktar de studier av förskolebarn, som de funnit, in sig på individuella träningsprogram som är riktade mot enskilda barn och i förekommande fall deras familjer. När förskoleverksamheten nämns är det i egenskap av specialundervisning av enskilda barn som utförs av specialister.

Vilken betydelse kan specialpedagogen ha i förskolan då det gäller barn som har flera språk? I specialpedagogens uppdrag ingår att verka för skolutveckling. I skolutvecklingen skulle kunna ingå fortbildning om flerspråkighet och kombinationen språkstörning – flerspråkighet. Det är sådant som säkert redan förekommer i en del skolområden. Men, som tidigare nämndes, blir det alltför många barn i Sverige som har ett annat modersmål än svenska och troligtvis blir det även fler av dessa barn som har språkstörning. Behovet av fortbildning finns ständigt. Ökad kunskap kan med stor sannolikhet främja en ändrad attityd när det gäller flerspråkighet.Handledning är ett annat av specialpedagogens uppdrag. Om förskolans personal har möjlighet att få handledning av specialpedagog kan det bli ett viktigt instrument för att sätta igång reflektioner hos personalen bl.a. om hur de förhåller sig till olika fenomen som exempelvis flerspråkighet.

Uppenbart har miljön i förskolan stor betydelse för hur barn utvecklas. I förskolans miljö ingår förskolepersonalen. Förhållningssättet styr hur vi bemöter barnen och hur vi utformar de pedagogiska metoderna. Förskollärarna har det pedagogiska ansvaret och därför uppstod intresset hos mig att i denna studie studera en grupp förskollärare och deras tankar om flerspråkighet. Hur de tänker om flerspråkighet kan i sin tur påverka deras förhållningssätt och metodval då det gäller barn som har flera språk och en språkstörning. Detta i sin tur påverkar vilket stöd de här barnen får i förskolan.

Logoped är medicinskt utbildad personal som hjälper människor som har svårigheter med kommunikation. Numera har det blivit allt vanligare att en del skolområden har en logoped knuten till sig. I logopedens uppdrag kan ingå att handleda den pedagogiska personalen både i förskolor och i skolor. Eftersom logoped har stor kunskap i frågor som gäller språk finns möjligheten att de påverkar personalen med sina egna tankar om flerspråkighet. Som tidigare nämndes har diagnoser genom tiderna varit vanligt förekommande inom specialpedagogiken. Jag ställer mig därför frågan om logoped, som medicinskt utbildade, har en annan syn än pedagogiskt utbildad personal på dessa frågor. Därför känns det även relevant att som komplement ta med en intervju i studien som undersöker de bakomliggande tankarna i dessa ämnen hos en logoped.

För barn som har ett annat modersmål än svenska finns i vissa kommuner möjlighet till modersmålsträning i förskolan. Modersmålstränare eller modersmållärare kommer till förskolan för att stödja barnen i deras utveckling av modersmålet. Oftast sköts modersmålsträningen av ambulerande personal som har flera skolor och förskolor att serva. Detta gör att det kan vara svårt att samarbeta med den övriga personalen. Det förekommer även fast anställd personal som är flerspråkig, de kan då arbeta integrerat med övrig personal och vara med och planera och följa upp arbetet med barnen (Skolverket, 2003). I sin föreläsning (20051026) poängterar Salameh att det inte räcker för barn som har flera

språk att höra sitt modersmål i hemmet. När det gäller barn som har flera språk och en språkstörning är stimulans av modersmålet av största vikt. Med tanke på detta blev det intressant att undersöka hur förskollärare ser på modersmålsträning och på att arbeta integrerat med flerspråkig personal.

I uppsatsen förekommer uttrycket integrera i olika former. Rosenqvist (2005) översätter ordet integration med något som är odelat, helt, orört. Författaren för ett resonemang om begreppet integrering och integration, där han bl.a. ser integration som en form av demokrati. D.v.s. att alla deltar var och en efter sin förmåga. Rosenqvist menar vidare att integrering och integration är något som innebär att ingen utesluts. I uppsatsen används uttrycket att arbeta integrerat med flerspråkig personal. Med det menas att enspråkig och flerspråkig personal på förskolan arbetar tillsammans i arbetslag, på lika villkor.

Bakom uttrycket flerspråkiga barn eller flerspråkiga döljer sig en heterogen grupp som sinsemellan är väldigt olika. De har dock det gemensamt att de alla har flera språk. Därför förefaller begreppet barn som har flera språk som ett mindre kategoriskt uttryck än flerspråkiga barn, även om det senare är ett begrepp som används av både författare och forskare. I uppsatsen används därför begreppet barn som har flera språk men ibland bara flerspråkiga. På liknande sätt används begreppet barn som har flera språk och en språkstörning. Ordet språkstörning är ett begrepp som står för olika svårigheter i att tala och förstå talat språk. Detta förklaras närmare under stycket som handlar om språkstörning.

Min förhoppning är att uppsatsen kan leda till tankar och diskussioner om betydelsen av att se flerspråkighet som en tillgång och på vilka sätt vi kan göra det. När det gäller språkstörning hoppas jag att uppsatsen kan leda till tankar om hur vi i tid skall upptäcka att det finns barn som har flera språk som kan behöva extra stöd och hjälp i sin språkutveckling och till diskussioner om hur vi i arbetslagen på bästa sätt kan stödja med hjälp av föräldrar och olika resurspersonal.

1.1 Syfte och problemformulering

Huvudsyftet med denna studie är att undersöka en grupp förskollärares tankar om flerspråkighet och barn som har flera språk och en språkstörning. För att få mer information om förskollärares syn på flerspråkighet ingår i denna studie frågor om hur de ser på att samarbeta med flerspråkig personal och hur de ser på modersmålsträning. Som ett komplement ingår även en intervju med en logoped, eftersom logopeder kan handleda personal i förskolor och på det viset påverka personalens syn på flerspråkighet och språkstörning.

Följande frågor ställs i undersökningen:

- Vad tänker förskollärarna och logopeden om flerspråkighet?
- Hur tänker förskollärarna och logopeden om modersmålsträning?
- Hur ser förskollärarna och logopeden på att arbeta integrerat med flerspråkig personal?
- Hur ser förskollärarna och logopeden på barn som har flera språk och en språkstörning?
- Hur ser tankarna ut bakom strategierna för val av metoder i arbetet med barn som har flera språk och barn som har flera språk och en språkstörning?

1.2 Uppsatsens fortsatta disposition

Uppsatsen börjar med en litteraturgenomgång som behandlar tidigare forskning om språk, språkutveckling hos barn generellt, hos barn med flera språk samt språkstörning. Olika aspekter på flerspråkighet samt logopedens och förskolans roll belyses.

I den empiriska delen förklaras bakgrunden till val av metod. Urval och etiska överväganden redovisas. Hur genomförandet gick till beskrivs. Därefter följer en resultatbeskrivning som sammanfattas och som tillsammans med litteraturen ligger till grund för slutsatserna.

I diskussionen diskuteras val av ämne och metod. De uppkomna resultaten diskuteras samt kopplas ihop med litteraturen och egna reflektioner. Diskussionsdelen avslutas med förslag på fortsatt forskning. Till slut följer en sammanfattning av hela uppsatsen.

2 Litteraturgenomgång

Litteraturgenomgången börjar med att kortfattat förklara en del vad kommunikation och språk är och behovet av detta. Därefter följer en genomgång över barns generella språkutveckling samt språkutveckling för flerspråkiga. Olika former av språkstörningar, hur de yttrar sig och tänkbara orsaker till dem behandlas i kapitlet därefter. Kapitlet innehåller även ett stycke som förklarar logopedens yrkesroll då logopeden är en person som behandlar både barn och vuxna med olika kommunikationsproblem. Efter detta kommer ett kapitel som tar upp flerspråkighet som fenomen. Kapitlet beskriver vilken betydelse omgivningens förhållningssätt till flerspråkighet har samt forskning om språkstörningar hos flerspråkiga. Nästa kapitel beskriver olika former av språkstimulering för flerspråkiga. I detta kapitel tas förskolans roll upp. Slutligen följer en kortfattad genomgång över språklig stimulans för barn som har flera språk och en språkstörning.

2.1 Kommunikation och språk

En förutsättning för att vi skall lära och utvecklas är kommunikation. Språk och kommunikation är enligt ett sociokulturellt sätt att se inte endast ett medel för utveckling och lärande utan det är grunden för att lärande och utveckling överhuvudtaget skall komma till stånd. Människor använder språk dels för att själva förstå omvärlden dels för att förmedla sina tankar till andra (Dysthe, 2003).

Kommunikation innebär enligt Svenska Akademiens ordlista över svenska språket (1986): ”förbindelse; samfärdsel; kontakt mellan människor; överföring av information m.m. (s.280). Rygvold (2001) anser att kommunikation är detsamma som att göra gemensam kunskap. Enligt Rygvold kännetecknas människans kommunikation av att en sändare förmedlar, med avsikt, ett budskap till en mottagare, som i sin tur tolkar budskapet. Mottagaren ger respons till sändaren. Enligt Bjar och Liberg (2003) är det ett samspel bestående både av verbal och icke-verbal kommunikation. Det som förmedlas är gemensamma tankar, information, känslor och avsikter m.m. Att kommunicera är att skapa mening, detta sker med hjälp av tal, skrift, film, musik, kroppshållning, mimik, gester m.m.

När vi talar använder vi olika språkbruk beroende på *vem* vi talar med och *vad* vi talar om. Vi talar på olika sätt beroende på om det är chefen eller en nära vän vi pratar med. Tankar och förståelse för omvärlden utvecklas när vi ingår i olika språkliga sammanhang. Vi skapar en mening och ett sammanhang. De olika sammanhang vi ingår i formar oss också som människor. Insikten om vårt eget jag formas av relationer till andra människor där språket ingår. De första språkliga möten som barn ingår i har stor betydelse för de fortsatta mötena i förskola och skola. Det verbala språket är även en kulturbärare vari barn finns (Bjar & Liberg, 2003).

2.2 Språkutveckling

Det här stycket tar mycket kortfattat upp språkutvecklingen hos barn i allmänhet. Därefter kommer en genomgång av språkutvecklingen hos flerspråkiga. Begreppen successiv och simultan flerspråkighet förklaras. Människor som har lärt sig två språk blir *tvåspråkiga*. Men många barn växer upp med flera språk. Mamma har kanske ett modersmål och pappa ett annat. Som umgängesspråk i hemmet kan de ha ytterligare ett språk. Samtidigt lär sig

barnet svenska på förskolan. De här barnen blir *flerspråkiga*. Ett annat och bättre uttryck är barn som har flera språk då det fokuserar på barnet istället för på flerspråkigheten och är mindre kategoriserande. Även de tvåspråkiga barnen kan kallas flerspråkiga. I nedanstående text används alla tre uttrycken.

Kommunikationen startar redan hos det nyfödda barnet. I kontakten med en närstående vuxen börjar det lilla barnet sin språkutveckling (Ladberg, 1996). Redan under fosterstadiet, så tidigt som i sjätte månaden, kan barn uppfatta ljud utifrån. När barnet är fött kan det känna igen sin mammas röst och skilja den från andra röster. Det nyfödda barnet känner igen sitt eget modersmål och kan till och med uppfatta olikheter hos språken (Ellneby, 1991). Barnets första levnadsår kännetecknas av joller först enstavigt, sedan flerstavigt. Någon gång i ettårsåldern kommer de första orden. I tvåårsåldern använder barnet tvåordssatser (Håkansson, 2003). När barnet kommit upp i treårsåldern talar det med meningar om tre eller fyra ord. Det passiva ordförrådet d.v.s. det barnet förstår men inte kan uttrycka verbalt ännu, har i regel växt till sig ordentligt. I fyraårsåldern börjar barnet att tycka om rim, ramsor och språklekar. Grammatiken har utvecklats och används mer och mer korrekt. Vid sex års ålder används långa meningar och många börjar intressera sig för läsning och skrivning (Ellneby, 1991).

Svensson (1998) beskriver olika teorier för språkinläring och tar upp behavioristisk teori, nativistisk teori, kognitiv teori och social interaktionism. Den behavioristiska teorin går ut på att språket lärs in genom social förstärkning och imitation. Enligt behavioristerna är det därför viktigt att ge respons till barnet när det försöker kommunicera med sin omgivning, att prata om gemensamma händelser och att hela tiden benämna saker i barnets omgivning. Enligt Svensson har behaviorismen fått kritik därför att det inte går att förklara språkutvecklingen som en följd av miljön allena. Barn visar ofta att de bildar meningar som de inte har hört förut. Detta hade varit omöjligt om språkutveckling endast hade varit en produkt av imitation och upprepning. Den nativistiska teorin menar att språkutvecklingen är medfödd. Barnen föds med språkanlag och språkutvecklingen sätts igång automatiskt. Risken med att lita helt på denna teori är, enligt Svensson, att tron på att språket kommer igång av sig självt kan medföra att åtgärder vid språkförsening sätts in för sent. Vygotsky är en förgrundsgestalt då det gäller den sociala interaktionismen. Han menar att språkutvecklingen sker i samspel med biologiska och sociala faktorer. Enligt Svensson menar Vygotsky är det viktigt att ta hänsyn till sociala, historiska och kulturella aspekter då språkutveckling studeras. Men även ett individperspektiv såväl som ett mer generellt utvecklingsperspektiv är av vikt. De pedagogiska konsekvenserna av Vygotskys teori är, enligt författaren, vikten av samspel mellan barn – barn och vuxen – barn. Vuxna och äldre kamrater kan genom att lägga sig på en nivå i sitt samspel och sina samtal med barnet utmana det till att utveckla sitt lärande. Genom att få möjligheter till att utforska sin omvärld får barnet mycket att samtala om vilket stimulerar språkutvecklingen. Piaget får, enligt författaren, stå som representant för den kognitiva (kunskapsmässig, intellektuell) teorin. Piaget liksom Vygotsky poängterar, enligt Svensson, språkutvecklingens beroende av den sociala och materiella miljön. De menar att utveckling sker dels genom att barnet bearbetar sina upplevelser inom sig, dels genom att barnet delar med sig av sina erfarenheter i samspel med andra. Piaget menar, enligt författaren, att det är viktigt att barnet får leka och i sin lek både kunna återuppleva händelser och få möjlighet till att härma. Att praktiskt utforska sin omvärld är viktigt för språkutvecklingen menar Piaget. Vygotskys teori och Piagets kognitiva teori har många likheter, enligt Svensson, men även olikheter. En viktig sådan skillnad är, poängterar författaren, att Piaget betonar att tanken utvecklar språket. Piaget (1970) menar att det verbala språket är enbart en symbol för

tanken och att tänkandet är mer komplicerat och rörligt än språket, vilket han ser som ett bevis för att tanken utvecklar språket. Vygotsky däremot, menar att språk och tänkande inte hör ihop hos de allra yngsta barnen, utan utvecklas var för sig. Först så småningom när barnens språk har utvecklats till viss del påverkar det den kognitiva utvecklingen och då är det språket som utvecklar tanken. Vygotsky (2000) beskriver denna process som att ordens mening och betydelse börjar med helheten och först senare lyckas barnet separera betydelsefulla delar (betydelsen av enskilda ord), medan det verbala språkets utveckling går i motsatt riktning: först ett-ordssatser, sedan två-ordssatser o.s.v. Både Piaget och Vygotsky lägger, enligt Svensson, stor vikt vid vuxenkontakt för att barnet skall utveckla sitt språk. De menar att all kommunikation, inte bara det verbala språket, är av stor vikt. De anser att en allmän intellektuell förmåga krävs för att språkutveckling skall komma till stånd.

Enligt Strömquist (2003) är omgivningen av stor vikt för barnet när det utvecklar sitt språk. Alla språk, talspråk såväl som teckenspråk och skriftspråk utvecklas i samspel med andra. Strömquist påpekar att det är både det biologiska arvet och den sociokulturella miljön som bestämmer hur barnet lär sig språk. Genom arvet bestäms de speciella utvecklingssteg som alla barn genomgår när de lär sig språket. Men redan på barnets joller går det att ana vilket språk som barnet kommer att tala, detta beror på den språkliga kulturen som omger barnet. I den språkliga processen tar barnet in kunskap genom sin omgivning, men omgivningen anpassar sig också till barnet. Ju mer språk barnet kan desto mer kan det påverka sin omgivning. På det viset lärs språk in i samspel. Hela livet förändras vårt språk. I förskoleåldern grundläggs mycket av grammatik och uttal, men t.ex. ordförrådet utvecklas ständigt.

2.2.1 Språkutveckling hos flerspråkiga

I Sverige har enspråkighet länge varit en norm. Men så är inte fallet överallt; tvärtom, i många länder är det vanligare med flerspråkighet. Det finns ca. 150 länder på jorden, men det talas ca. 3000-5000 språk! Hur de olika språken räknas beror på om de definieras som dialekt eller eget språk, skillnaden kan vara hårfin, därav den ungefärliga siffran (Ladberg, 1996; Svensson, 1998).

Enligt Svensson (1998) är det ovanligt att kunna andraspråket lika bra som en infödd helt enkelt eftersom detta inte behövs. Istället är det vanligt att skilja på språk beroende på vilken samtalspartner man har. Hemma och tillsammans med vänner används ett språk, vanligen modersmålet, och i offentliga sammanhang ett annat språk. På så sätt kan också barn lära in olika språk på olika vis, exempelvis kan ett barn ha ett gemensamt intresse med den ena föräldern och få ett rikt ordförråd på det ena språket inom just det området och ett större ordförråd på ett annat språk inom andra områden.

En del barn växer upp med ett första språk. Andra lär sig två (eller flera) språk från början. Det som skiljer enspråkiga barns språkutveckling från barn som blir simultant flerspråkiga är att de senare kan växla mellan olika språk (Håkansson, 2003). Med simultan tvåspråkighet menas att barn lär sig två språk samtidigt. Enligt Håkansson betecknas det språk som utvecklas före tre års ålder för förstaspråk. Det kan vara fler än ett språk som lärs in som förstaspråk. Andraspråket lärs in först efter att förstaspråket (eller förstaspråken) har blivit utvecklat, i regel efter treårsåldern. En del använder sig av beteckningen modersmål istället för förstaspråk. Modersmål kan definieras på olika sätt, men att definiera det som det språk som modern talar är bra, menar Svensson (1998), eftersom det inte tar hänsyn till

status och kvalitet och är det språk vi hör från första början. Med modersmålet förmedlas känslor och identitet.

Till skillnad från simultant tvåspråkiga har successivt tvåspråkiga redan lärt sig ett språk innan andraspråket lärs in. Ofta har simultant flerspråkiga ett försprång framför successivt flerspråkiga som de successivt flerspråkiga aldrig hämtar in. Vanligt är att uttalet i andraspråket inte blir så fulländat hos successivt flerspråkiga. Vissa saker kanske inte blir automatiserade. Själva språkutvecklingen ser också annorlunda ut. När ett barn lär sig ett första språk utvecklas också den kognitiva förmågan. Det är annorlunda när andraspråket skall läras in. Då har barnet (eller den vuxne) redan nått en viss nivå i sin kognitiva utveckling. Detta påverkar språkinläringen. Barn som lär in svenska som förstaspråk använder sig av en viss utvecklingsgång och tar till hjälp vissa grammatiska strategier och ett visst "barnspråk" som är ungefär likadant för alla barn. Men barn och vuxna som lär in svenska som andraspråk gör andra fel. Ofta används ett interimspråk som innebär att drag av modersmålet utnyttjas vid utvecklingen av ett nytt språk, men interimspråket innehåller också rena utvecklingsdrag, som exempel används ofta rak ordföljd efter adverb, negation placerade före verbet och oböjda former av ord. Detta är något som är allmänt hos andraspråksinlärare oavsett vilket modersmål de har (Håkansson, 2003).

Svensson (1998) menar att flerspråkighet utvecklas ungefär likadant som enspråkighet hos barn. Det som skiljer är att barnen kan ha fler ord på det ena språket än på det andra, men om orden i de olika språken läggs ihop har de vanligen lika stort ordförråd som enspråkiga. När barn utvecklar ett språk sker det till viss del annorlunda än när vuxna skall tillägna sig ett nytt. Enligt Svensson lär sig barn flera språk genom hela meningar och satser. Satserna bryts sedan ner till delar och barnen lär sig på så sätt nya ord och kan därigenom bilda meningar själv. Vuxna däremot har nått ett visst stadium i sitt abstrakta tänkande och är medvetna i sina inlärningsstrategier. De drar paralleller mellan sitt förstaspråk och sitt andraspråk och drar på så vis nytta av sitt förstaspråk.

Det går inte automatiskt att lära sig ett nytt språk. Språket måste vara viktigt, i allra högsta grad för barn för att de skall tillägna sig det. Att lära sig språk är en social process. Barn behöver språket för att kunna tala med de personer runt omkring som de är känslomässigt knutna till. Ingen lär fler språk än de behöver. Känns inte språket meningsfyllt för barnen lär de sig inte heller (Ladberg, 1996; Svensson, 1998).

2.3 Språkstörning

I följande avsnitt förklaras olika begrepp då det gäller språkstörning samt vad en språkstörning kan innebära och hur den kan yttra sig. Tänkbara orsaker till en språkstörning tas upp. För att få hjälp vid en språkstörning kan en logoped kontaktas. En logoped arbetar med människor som har problem med språk och kommunikation. Därför följer slutligen ett stycke som förklarar vad logoped innebär och hur en sådan arbetar. Många begrepp står för störningar i tal och språk såsom språksvårigheter, talrubbningar, språkljudsproblem, språkstörning och försenad språkutveckling etc. Olika forskare använder olika begrepp och i detta stycke tas en del av dem upp. I uppsatsen för övrigt används begreppet språkstörning.

Som nämndes i inledningen finns behovet av att kommunicera med andra människor hos alla. Det är viktigt att dela med sig av känslor och upplevelser. När det inte går att göra sig förstådd, t.ex. när en person befinner sig i ett land där språket är okänt för honom eller

henne, kan känslor av hjälplöshet infinna sig. För barn är detta en än värre upplevelse då barn är så totalt beroende av vuxna. Barn som inte kan kommunicera med omgivningen reagerar ofta med förtvivlan. Starkast reagerar oftast de yngsta barnen som precis har kommit igång att prata. Barn som inte kan göra sig förstådda verbalt använder sig ibland av andra metoder för att få kontakt. De griper tag i andra barn, bits och slåss. De kan bli oroliga och rastlösa. De kan börja förstöra andra barns lek m.m. Men än värre är det då barn ger upp sina försök att bli förstådda. De drar sig undan och undviker kontakt med andra barn och vuxna. Dessa barn som har gett upp kan ingå i en grupp under lång tid utan att lära sig något av omgivningens språk. Detta är ett tecken på att det inte räcker med att ha språket i omgivningen, för att lära sig språk behövs kommunikation (Ladberg, 1996).

Enligt Toll (2005) förekommer grav språkstörning hos två procent hos alla barn. Det är svårt att ställa en diagnos på språkstörning eftersom gränsdragningar för språkstörning saknas. Men på senare år har kunskapen ökat, detta har medfört att barn med språkstörning upptäckts tidigare idag än tex. på 70-talet. Detta har stor betydelse då språkstörning inte enbart har med talutvecklingen att göra. Tvärtom, det har visat sig att den har samband med den kognitiva utvecklingen, inlärningsförmågan och läs- och skrivförmågan. Språkstörning räknas som ett funktionshinder. Detta funktionshinder förändras med stigande ålder men det kvarstår grundläggande språkliga svagheter. Enligt Toll kan detta leda till inlärningssvårigheter som oftast syns som läs- och skrivsvårigheter.

Westerlund (1994) definierar avvikande tal- och språkutveckling som att barn inte uttrycker sig på ett sätt som är adekvat för deras ålder. Hon menar att talet endast är ett uttryckssätt bland många för språk. Språket är därför överordnat talet och därför vore det mer riktigt att använda språk- och talavvikelse som definition. Westerlund menar vidare att fonologiska avvikelser (problem med språkljud) ofta ses som rena uttalsfel medan de egentligen kan bero på att barnet inte har det bakomliggande språkliga systemet klart för sig. Hon skriver vidare om stamning och nasalt tal som talavvikelser och problem med ordförråd och grammatik som språkavvikelser

Enligt Hansson (2003) har ett barn som har en försenad och långsam språkutveckling en språkstörning. Rygvold (2001) menar att språk- och talsvårigheter är ett begrepp som står för många olika funktionshinder. Det kan vara en 4-åring som talar med endast tvåordssatser. Det kan vara barn som har svårt med ordförståelse, uttalsproblem eller stamning. Rygvold anser även att språkstörningen kan dölja fler problem som inte syns utåt. Det är sällsynt med språkstörning som endast rör språket. Ofta hänger språkstörningen ihop med sociala eller emotionella problem eller koncentrations- och uppmärksamhetsstörningar. Detta innebär att det behövs en helhetssyn på barn med de här svårigheterna. Hansson menar att p.g.a. samhällets höga krav på god kommunikationsförmåga utgör barn med språkstörningar en riskgrupp. Förutom sina svårigheter att tala finns risk för att dessa barn har dyslexi eller andra inlärningssvårigheter. För att kunna utvecklas så bra som möjligt behöver de mycket stöd. Även Hansson poängterar att språkstörning kan höra ihop med olika funktionshinder så som utvecklingstörning, neuropsykiatriska diagnoser och hörselskador. Men även barn utan socioemotionella eller neurologiska störningar, normalt begåvade och utan hörselskador kan uppvisa språksvårigheter som tyder på språkstörning.

Olika nivåer kan bli påverkade av en språkstörning: fonologi (språkljuden), lexikon (ordförråd), grammatik, semantik (betydelse) och pragmatik (språkets praktiska användning). I regel är språkstörningen svårare ju fler av de språkliga nivåerna som är

drabbade (Hansson, 2003). Enligt Hansson finns inget gemensamt internationellt klassificeringssystem av språkstörning som är grundat på forskning. I gruppen barn med språkstörning finns individer som är sinsemellan mycket olika och eftersom alla barn utvecklas ändras störningen med tiden och tar sig olika uttryck. Språkstörningen är även beroende av olika krav och i vilka situationer barnet befinner sig i. Allt detta tillsammans gör det svårt att enas om ett klassificeringssystem. I Sverige undersöks i först hand de fonologiska och artikulatoriska (uttal) förmågorna. Det undersöks om störningen gäller språkproduktion eller språkförståelse. Först därefter kontrolleras vilka språkliga nivåer som kan ha blivit drabbade. Först och främst är det barnets kommunikation i helhet som bedöms. Barnets samspel, ögonkontakt och turtagning kontrolleras. Om detta fungerar tillfredsställande och barnet medverkar i situationen brukar en testning av de språkliga funktionerna följa. Det är viktigt att komma ihåg att det kan vara svårt även för ett normalutvecklat barn att delta i formella test innan de fyllt tre år.

Det går inte att se språkstörning som enbart ett språkligt problem. Brister i språket får ofta till följd att barnen får sociala och emotionella svårigheter. När det inte går att göra sig förstådd genom talet blir barnen ofta utagerande och stökiga. De riskerar att uteslutas ur den sociala gemenskapen eftersom lekkamraterna upplever att de inte följer lekens spelregler. En del barn upplevs som omogna och beroende av sina föräldrar. Även den kognitiva utvecklingen riskerar att försenas. Även äldre barn och ungdomar kan ha en språkstörning, de kan ha ett dåligt ordförråd och svårt att förstå ordens betydelse. Det är inte alltid detta uppfattas som problem med språket utan som generella inlärningssvårigheter i stället. Lärarna blir osäkra då eleverna förstår ibland och ibland inte. Det som i enskilda fall kan verka vara läs- och skrivsvårigheter eller svårigheter med matematiken kan ha sin grund i språkstörning (Rygvoid, 2001).

Språkproblem kan vara primära vilket får till följd att utvecklingen inte sker i den takt den borde trots att inga tecken som skulle hindra en normal språkutveckling står att finna. Språkproblem kan även vara sekundära d.v.s. en följd av ett funktionshinder såsom psykisk utvecklingsstörning, synskador, autism och hörselnedsättning (Rygvoid, 2001).

Svårigheterna kan vara ärftliga eller ha uppkommit genom skador under graviditet eller förlossning. Den sociala miljön nämns som en orsak av Rygvoid (2001). Även Hansson (2003) tar upp den sociala bakgrunden, men påpekar att det är en teori som många avfärdar. Själva språkförmågan är inte beroende av social bakgrund, däremot kan den sätta sina spår i sättet att uttrycka sig och i ordförrådet. Enligt Ellneby (2000) kan språkstörningar vara miljöbetingade, vilket stöder teorin om den sociala bakgrunden som en faktor. Ellneby menar vidare att språkutveckling är en komplicerad process och att det är naturligt med stora variationer. Hon tar även upp fysiska och psykiska faktorer som anledning till språkstörning.

Enligt Hansson (2003) verkar ärftlighet ha betydelse för språkets utveckling. Många gånger har barn med språkstörning någon släkting som har eller har haft problem med språkutvecklingen. Det kan vara ett tecken på att språkstörning kan vara en normalvariant istället för en skada. Hansson ställer sig frågan om det kan vara så att de stora krav på vår språkförmåga som samhället ställer idag, kan ge så stora konsekvenser för den enskilde, att det ses som ett funktionshinder i de fall språkförmågan är svag?

Rygvoid (2001) menar att fonologiska problem (problem med språkljuden) kan ha sin grund i motoriska svårigheter såsom svårigheter med att röra talapparatusens olika delar (t.ex

för barn med cerebral pares) eller enbart svårigheter med tungans rörelser. Rygvold menar vidare att hörselnedsättning kan vara en orsak till problem medan Hansson (2003) anser att det inte har gått att fastställa att hörselnedsättning skulle kunna vara en orsak. Hon menar dock att olika faktorer som ärftlighet och öronproblem t.ex. kan samverka för att ge en språkstörning. Det kan vara olika i olika fall. Rygvold (2001) skiljer på språkljudsproblem och språkproblem. Språkljudsproblemen kan, som tidigare angivits, ha sin grund i motoriska svårigheter. Andra orsaker kan vara generella inlärningssvårigheter, emotionella svårigheter, problem med att skilja på olika ljud eller, det som kanske är vanligast, att barnet har lärt sig ett felaktigt uttal. Problem med uttal kan ha sin grund i att föräldrar eller syskon t.ex. är dåliga förebilder och uttalar ord fel och på så sätt förstärker barnets utvecklade tal.

2.3.1 Logopedens yrkesroll

Logopeden har en central roll då det gäller att hjälpa barn och vuxna med olika språkproblem. Logopeder är medicinskt utbildade och utexaminerade av Socialstyrelsen. Logopeden arbetar med att hjälpa människor som har problem med röst, tal eller språk. De gör utredningar, diagnosticerar samt behandlar barn och vuxna som har problem med att kommunicera verbalt. Det kan vara barn som har en försenad språkutveckling, vuxna eller barn som har felaktig röstteknik eller olika talstörningar. Problem med stamning eller sväljsvårigheter är också något som logopeden behandlar. Även personer med läs- och skrivsvårigheter kan vända sig till en logoped. Behandlingen består ofta av träning under en lång period. Det kan bli aktuellt att bistå med olika tekniska hjälpmedel i de fall träning inte är tillräckligt. Logopeden handleder anhöriga, förskolepersonal samt sjukvårdspersonal så att de kan stötta patienterna mellan behandlingstillfällena då patienterna ofta behöver träna själva. Förebyggande verksamhet förekommer genom information till andra yrkesgrupper, anhöriga eller allmänheten. En logoped samarbetar med olika yrkesgrupper såsom läkare, arbetsterapeuter och psykologer. Lärare i skola och förskola är andra samarbetspartners. Olika arbetsplatser för en logoped är sjukhus med avdelningar för röst och talvård samt logopedmottagningar vid öron-, näsa- och halskliniker. På en del vårdcentraler och olika habiliteringsenheter finns logopeder att tillgå. Men det blir allt vanligare att logopeder arbetar på förskolor och skolor där de ofta arbetar utredande men mer och mer agerar som handledare till personalen. Språkförskolor som är specialenheter inom förskola/skola för barn med grava språkstörningar har stor användning av logopeder (Arbetsmarknadsstyrelsen, 2004).

2.4 Flerspråkighet som fenomen

Följande stycke tar upp olika fenomen kopplade till flerspråkighet så som omgivningens attityder och olika uppfattningar om halvspråkighet och språkblandningar. Vidare behandlas språkstörningar hos flerspråkiga.

Jag anser att vi bör in ta betydligt positivare attityder till barn som håller på att bli tvåspråkiga. Ofta sätts problemen i centrum då barnen inte förstår allt som sägs i förskolan och i skolan. Vi bör i stället betänka att detta förmodligen pågår under en kort tid i individens liv. Att en individ, som ska leva i kanske 85 år, har lite språkproblem under några år i barndomen behöver inte vara någon katastrof. Om individen däremot lever i en socialt fattig miljö med lite stöd och stimulans och dessutom bemöts som förlorare i samhället är det avsevärt mer problematiskt. Risken är då stor att denna individ blir en förlorare. (Svensson, 1998 s. 184-185)

Omgivningens attityder har stor del i hur flerspråkiga ser på sig själva och sitt modersmål. Enspråkighet är, som tidigare nämndes, norm i Sverige. Många tror att det blir problem för barnen då de måste lära sig mer än ett språk. Ett undantag är engelskan som har hög status och anses vara en tillgång och inkörsport till bra arbeten, även andra världsspråk som franska och tyska anses vara en tillgång. Språk som kurdiska, somaliska, albanska och arabiska däremot har låg status. Detta kan leda till att barn försöker dölja sitt ursprung genom att inte tala sitt modersmål (Ladberg, 1996; Svensson, 1998).

Halvspråkighet är ett begrepp som har diskuterats mycket. Med halvspråkighet menas att det är svårt att kunna flera språk. Språkförmågan är dålig på båda (eller alla) språk så personen ifråga har svårt med abstrakta resonemang. Halvspråkighet har används som ett bevis för att inläring på ett andraspråk har hindrat språkutvecklingen på förstspråket. Det har även framhållits att förstaspråket har hindrat inläring av ett andraspråk. Men det har aldrig funnits belägg för att så varit fallet (Håkansson, 2003; Svensson, 1998). Ladberg (1996) menar att det tvärtom är så att språkkunskaper i olika språk stärker varandra. Svensson menar att det gör stor skada när pedagoger anser att de inte kan hjälpa ett barn i sin språkutveckling och skyller på halvspråkighet. Enligt Svensson går det nästan alltid att förbättra språkutvecklingen.

Ett annat begrepp är språkblandning. Språkblandning har en negativ klang. Men Håkansson (2003) anser att det är ett tecken på mycket god språkförmåga när en person använder sig av två språk samtidigt. Det kan också vara ett sätt att visa sin tillhörighet t.ex. den s.k. Rinkebysvenskan som talas i Rinkeby i Stockholm är ett utmärkt exempel på detta. Ellneby (1996) menar att hos yngre barn är språkblandning vanligt och ett led i deras utveckling då det gäller att skilja språken åt. De är inte som äldre medvetna om att de använder flera språk. Denna medvetenhet brukar vara fullt utvecklad i fyraårsåldern. Till skillnad från Ellneby menar Salameh (2005:1026) att barn tidigt är medvetna om att de pratar fler språk. Hon menar att simultant tvåspråkiga har skilda system för sina språk så fort de börjar tala. Att sätta gränsen vid tre eller fyra års ålder är helt godtyckligt och enligt Salameh en norm som kommer från Nordamerika. Språkblandning, eller kodväxling som det egentligen heter, sker medvetet för att visa sin tillhörighet (t.ex. Rinkebysvenska), markerar övergång till ny samtalspartner eller ny aktivitet, är en markering av makt, status eller avvikande mening. Barn med språkstörning har inte förmågan till kodväxling utan tystnar i stället om de inte kommer på orden i ett språk.

Vad är en bra svenska? Många som invandrade på 1980- och 1990-talen kommer från länder med flerspråkig bakgrund d.v.s. de har olika språk för olika sammanhang. Det kan vara ett muntligt språk för familjen och den närmaste bekantskapskretsen, ett skriftligt språk i skolan, ett språk i religiösa sammanhang, som arabiskan för muslimer, som bara lärs utantill utan en riktigt förståelse av innebörden, ett språk med grannar och andra med annan språklig bakgrund o.s.v. Detta är vanligt i länder i Mellanöstern, Asien, Afrika och Centraleuropa. Med sin bakgrund vill människor från de här länderna gärna lära sig svenska men för ett bestämt syfte eller sammanhang t.ex. svenska för vardagsbruk eller datorernas ”svengelska”. Detta kan få till följd att lärare i Sverige som har enspråkig bakgrund inte anser att flerspråkiga elever med denna bakgrund som nämns ovan når upp till skolans akademiska krav medan barnens föräldrar tycker att deras barn klarar sig bra på sin vardagssvenska (Sjögren, 2001).

Enligt Salameh (2003) finns det inte mycket forskning då det gäller språkstörning hos barn med mer än ett språk. Detta är ett problem då språkstörning kan få till följd att barnen får

både sociala och emotionella problem. Barn som har flera språk med språksvårigheter riskerar att inte få någon diagnos eftersom det inte finns tillräckligt med testmaterial för dessa barn. Långt färre tvåspråkiga barn remitteras till logoped för bedömning än vad enspråkiga barn gör. För att ett tvåspråkigt barn skall få diagnosen språkstörning måste störningen finnas både i modersmålet och i andraspråket. Många gånger skylls barnens bristande språkfärdigheter på just det faktum att de är flerspråkiga. Salameh har gjort en studie i språkstörning hos svensk-arabiska barn. Studien visar att barn med grav språkstörning har en mycket långsammare utveckling av språk men att de utvecklar både modersmålet och svenskan. Studien visar också att barn med grav språkstörning lider mer än kontrollbarnen utan språkstörning av att få bristfällig språkstimulering både på svenska och arabiska.

Håkansson (2003) menar att det förr ansågs att de svårigheter som uppkom vid utvecklingen av andraspråket berodde på förstaspråkets uppbyggnad. Det fanns till och med på förslag att det enda som behövdes beaktas vid inläringen var de skillnader som fanns mellan förstaspråket och andraspråket. Men utvecklingen av andraspråket är mer komplext. Faktorer som spelar in är motivation, ålder, miljö m.m.

Det har förekommit diskussioner om tvåspråkighetens negativa påverkan på den intellektuella utvecklingen hos barn. Enligt Svensson (1998) har det tidigare gjorts studier på tvåspråkiga barn och deras intellektuella utveckling som inte har tagit hänsyn till t.ex. social och ekonomisk bakgrund. Det har förekommit att studierna inte heller har beaktat barnens ålder eller det faktum att de just var på väg att byta språk och inte var klart tvåspråkiga. Flera av barnen testades på sitt svagaste språk. Senare har det, enligt Svensson, gjorts nya studier som tvärtom har påvisat att det finns fördelar på många olika utvecklingsområden för dem som är två- eller flerspråkiga. Barn med flera språk anses, enligt författaren, vara mer kreativt tänkande än enspråkiga. Det tycks vara så att skillnader i tänkesätt som en följd av olika kulturella och språkliga bakgrunder kan stimulera den intellektuella förmågan. Barn med flera språk tvingas till att vara flexibla i sin förståelse av hur olika språk byggs upp, ofta på ett omedvetet plan, på så vis stimuleras deras hjärnor. Flerspråkiga har ofta en stor förmåga att förstå då det gäller olika kommunikativa signaler såsom kroppsspråk och tonfall m.m. På ett tidigt stadium lär sig de barn som har flera språken att ett föremål kan ha många namn. De är medvetna om att ordet är en symbol för föremålet. Detta leder till att de medvetet analyserar språk. Dessa nyare studier har tagit hänsyn till barnens sociala bakgrund d.v.s studierna har gjorts på barn som har haft stor homogenitet i sin bakgrund. Studierna har gjorts på barn med hög språklig förmåga i båda språken. Barnens tvåspråkighet har varit självvald. Svensson menar att trots skillnader i de äldre och de nyare studiernas urval av undersökningsgrupp kan vi vara ganska säkra på att det finns fördelar med flerspråkighet för de flesta.

2.5 Språkstimulering för barn som har flera språk

Det är viktigt att barn får stimulans på både sitt eller sina förstaspråk och sitt eller sina andraspråk. Förmågan att uttrycka känslor och tankar och att kunna leka med språket kräver en mycket god känsla för det språk som talas. I de flesta fall finns en särskild språkkänsla för modersmålet. Det är svårt att helt och fullt uttrycka känslor i de språk som lärs in som andraspråk. Föräldrar som inte talar sitt modersmål med sina barn har svårt att överföra känslan för sitt ursprung till barnen. Om de vuxna inte använder modersmålet i sin kontakt med barnen och inte behärskar andraspråket helt och fullt kan det få till följd att kontakten mellan barn och föräldrar blir bristfällig (Svensson, 1998).

Familjer kan se olika ut då det gäller språk. I en del familjer är alla enspråkiga. I andra pratar de både ett modersmål och majoritetsspråket (det språk som de flesta talar i ett land t.ex. svenskan i Sverige). Mamman kan ha ett modersmål och pappan ett annat samtidigt som de talar majoritetsspråket. En förälder kan ha majoritetsspråket som modersmål och den andra har ett annat modersmål o.s.v. Familjer med flera olika språk gör klokt i att tänka igenom hur de skall stimulera sina barns språkutveckling. Att konsekvent tala sitt eget språk med barnet d.v.s. att mamman enbart talar sitt modersmål med barnet och pappan sitt kan i längden vara svårt att hålla. När barnet blir lite äldre och har kamrater på besök, i förskolan eller vid andra tillfällen kan det vara nödvändigt att växla till majoritetsspråket för att alla i omgivningen skall förstå och inte känna sig uteslutna (Ladberg, 1996; Svensson, 1998). Enligt Ladberg verkar det viktigast att försöka vara konsekvent när barnet är litet, före tre – fyra års ålder. Därefter verkar det som om barnen har fått sin språkliga identitet och klarar av språkväxlingar.

2.5.1 Förskolans roll

Enligt förskolans läroplan skall personalen i förskolan stimulera varje enskilt barn i dess språkutveckling. När det gäller barn som har flera språk skall förskolan bidra till att både modersmålet och det svenska språket utvecklas (Utbildningsdepartementet, 2001).

Förskolan behöver stödja barnens utveckling både i det svenska språket och i modersmålet. Men enligt Ladberg (1996) är flerspråkighet i Sverige inte ett prioriterat område. Tvärtom, har många språk en låg status. Har då föräldrarna begränsade möjligheter att stödja sina barn p.g.a. t.ex. brist på tid och ork blir det små möjligheter för barnen att utveckla språket. Därför är det viktigt att förskolan ser till att många bra språkliga möten kommer till stånd.

När det gäller de allra yngsta förskolebarnen är tryggheten mycket viktig. Det behövs mycket kroppskontakt för att de skall kunna lära sig ett språk. Språkligt sett är de yngsta barnen inne i en känslig period då de håller på att lära sig ett eller flera språk. För de yngsta är därför modersmålstöd av stor vikt (Ladberg, 1996). Enligt Ellneby (1996) behöver det lilla barnet mycket tid av en vuxen som hela tiden bekräftar det barnet säger. Om tiden till att bekräfta och befästa barnets kunskaper inte finns tar det längre tid för barnet att utvecklas språkligt. Särskild vikt bör läggas vid att inläringen av förstaspråket hela tiden fortgår. Barn under tre år vet inte alltid om att det pratar fler än ett språk. Personalen på förskolan bör därför informera föräldrarna om hur viktiga de är som förebilder och att de skall fortsätta tala sitt modersmål med barnet. På förskolan talas svenska och på så sätt kan barnet lära sig vilka ord som hör hemma i de olika språken.

Ungefär var fjärde kommun i Sverige ordnar någon form av modersmålsstöd för förskolebarn med annat modersmål än svenska. Det är alltså många kommuner där barnen helt går miste om detta stöd. Men även bland de kommuner som anordnar stöd är det bara ett fåtal som anordnar modersmålsstöd i den utsträckning som föräldrar önskar. Ekonomin och tillgången på personal är skäl som uppges stå bakom begränsningarna. Det varierar mycket mellan kommunerna hur mycket tid som läggs på varje enskilt barn eller barngrupp. Genomsnittet ligger på två till tre timmar i veckan. Ofta sköts modersmålsträningen av ambulering personal som besöker ett flertal förskolor och skolor. På grund av detta är det svårt för förskolepersonalen och modersmålstränarna att samarbeta och arbeta integrerat mellan modersmålsträningen och den övriga verksamheten. I förskolor med fast anställd flerspråkig personal finns större möjligheter till samarbete genom gemensam planering och

utvärdering. Många av modersmålstränarna har någon form av lärarutbildning från Sverige eller sitt hemland. En del har barnskötarutbildning och ytterligare andra saknar adekvat utbildning (Skolverket, 2003).

Skolverket (2003) skriver i sin rapport att modersmålsstödet bör vara en integrerad del i förskoleverksamheten och ges så tidigt som möjligt. Det är viktigt att barnen har någon vuxen i närheten som talar samma modersmål som barnen under hela deras tid i förskolan. Särskilt viktigt är detta under inskolningen. Men, Håkansson (2003) motsäger detta till viss del. Författaren har inte funnit i någon studie att barn behöver kunna ord på sitt modersmål innan de lär sig det på svenska. Hon skriver att det är stora individuella skillnader i skolbarns språkbehärskning. Enligt Håkansson är *inte* ett välutvecklat förstaspråk en garant för att även svenska språket skall vara välutvecklat.

Om inte möjligheten till modersmålsstöd finns på förskolan är behovet av kommunikation med andra medel än det verbala språket stort. Det är bra att förhöra sig om rutiner som barnet har hemma vid t.ex. måltider och sedan göra likadant på förskolan. Genom att till exempel lära sig några uttryck på barnets förstaspråk som är viktiga för barnet och låta barnet lyssna på skivor där modersmålet är inspelat känner barnet sig tryggare. Först när barnet blivit tryggare är det dags att börja använda svenskan (Ladberg, 1996).

Enligt Svensson (1998) har förskolepersonalens förhållningssätt till barnets modersmål stor betydelse för barnets vilja att lära sig det. Mycket av en persons identitet ligger i språket och om då barnet känner att modersmålet inte är accepterat kan det inverka menligt på språkutvecklingen. Det som är bra för att stimulera enspråkiga barn i deras språkutveckling är också bra för flerspråkiga, menar författaren. Skillnaden är att stimulansen behövs både på svenskan och på modersmålet. Det är inte nödvändigt för personalen att ha språkkunskaper i alla språk för det. I stället har det stor betydelse om personalen frågar efter vanliga ord på barnets språk såsom tack, hej o.s.v. Svensson uppmanar förskolepersonal att lyssna på barnet, prata och diskutera. Läs sagor på svenska och låt barnet låna hem böcker skrivna på det egna modersmålet från biblioteket. Om möjligt, låt barnet lära de andra barnen en ramsa på sitt språk. Jämför svenskan med ord på de olika språken som finns representerat på förskolan och låt alla språk uppmärksammas.

Efter treårsåldern blir det viktigt med lek och lekkamrater för språkets utveckling både när det gäller förstaspråket och svenska språket. Förskolans uppgift blir att se till att barnen kan leka ostört, utan avbrott, i lagom stora grupper. För att stimulera barnens modersmål kan personalen organisera leken så att barn med samma modersmål får lov att leka tillsammans. Det är viktigt att växla mellan att leka med barn med samma modersmål och att få leka med barn som talar andra språk så att det svenska språket också utvecklas. Om det inte finns så många barn med svenska som modersmål i gruppen har personalen stor betydelse för att ge de svenska orden till barnen när de leker, vid de tillfällen barnen har behov av orden. Det är när de själva har behov av orden som de lättast tar dem till sig. Om de inte förstår varandra i leken är det lätt hänt att de tar till knuffar och knytnävarna i stället (Ladberg, 1996). I sin föreläsning nämner Salameh (20051026) att för att få tillgång till majoritetsspråket är den bästa hjälp barn som har flera språk kan få en lekkamrat.

Som nämndes innan är allt som stimulerar enspråkiga barn även bra för flerspråkiga. Enligt Ladberg (1996) är spel med bilder t.ex. Lotto och Memory är bra. Vid sagoläsning är det betydelsefullt att barnen förstår, menar författaren, annars slutar de lyssna. Som hjälp att illustrera sagan är det därför bra med bilder eller konkreta föremål för att göra det tydligare.

Orden måste beröra och kännas viktiga för barnen därför kan temaarbete med fördel handla om det som har med barnens vardag att göra t.ex. mat, kläder, familjen och känslor etc. Rim, ramsor och sånger känns lustfyllt samtidigt kan barnen närma sig språkets ljud och uppbyggnad. Vid vardagsrutinerna på förskolan är det bra att benämna det som sker. Barnen behöver få höra samma ord flera gånger i ett meningsfullt sammanhang för att förstå innebörden av dem. Däremot är det viktigt att ha i åtanke att samlingar och andra aktiviteter som är mycket pedagogiskt styrda i regel inte är en bra språksituation för något barn och i synnerhet inte för barn som har flera språk! Barnen blir i de här situationerna passiva åhörare med mycket lite utrymme för eget aktivt tal. En samling kan vara bra för att ha en rolig gemensam sångupplevelse el.dyl. Att hälsa på alla barn och se vilka som är här, vilka som är lediga etc. stärker gruppkänslan, men däremot är samlingen inget bra tillfälle att informera om saker eftersom gruppen är för stor (Ladberg, 1996). Även Ellneby (1996) menar att det viktigaste för barns språkutveckling, då det gäller flerspråkiga, inte är styrda språkträningstunder utan vardagliga situationer då vi sätter ord på saker och företeelser. Det mest centrala är att vi tar oss tid till samtal med barnen.

2.6 Språkstimulering för barn med språkstörning

Att bedöma språkförmågan hos barn med flera språk kan vara svårt. Vi tror kanske att de har olika begrepp på svenska, men istället härmar de bara orden utan att förstå innebörden. Många gånger tror föräldrarna att barnen har lärt sig mycket svenska och vice versa personalen tror att barnen är duktiga på sitt modersmål, men det kan vara en överskattning. För att kunna införskaffa information om barnens språkutveckling i båda språken är det viktigt att ha kunskap om hur enspråkiga barns språkutveckling ser ut och vad vi kan förvänta oss av dem i olika åldrar (Ellneby, 1996). Salameh säger i sin föreläsning (20051026) att det är *mycket* viktigt att stimulera modersmålet hos barn som har flera språk och en språkstörning. Hon menar vidare att det inte är tillräckligt att höra sitt modersmål i hemmet utan ytterligare stimulans av modersmålet behövs. Barn som har flera språk och en språkstörning klarar av att utveckla två språk, men de är i stort behov av att höra *både* modersmålet och svenska. Att sluta tala barnets modersmål för att göra det enklare för barnet resulterar bara i ytterligare svårigheter. Enligt Salameh att det är viktigt vid tester av barn som har flera språk lägga ihop ordförråden i de olika språken eftersom barn som har flera språk ofta har ett ordförråd på sitt modersmål när det gäller tex. hemmet och ett ordförråd på majoritetsspråket då det gäller förskola och skola. Barn som har varit på svensk förskola i två år och där exponerats för det svenska språket men fonologiskt låter som en ettåring kan ha en språkstörning. Fråga föräldrarna om hur modersmålet är utvecklat. Eftersom det fortfarande inte finns färdiga test på så många språk ger det mycket att samarbeta med föräldrarna.

Enligt Söders föreläsning (20050914) kan barn som har flera språk och en språkstörning utveckla flera språk, men de behöver mycket längre tid på sig än vad barn utan språkstörning behöver. De har stort behov av att få tillgång till sitt eget modersmål. Alla språk ska stimuleras, även de ickeverbala. För barn med språkstörning, enspråkiga såväl som flerspråkiga, är det viktigt med fasta rutiner. Det ger trygghet och en möjlighet för de här barnen att överblicka sin vardag. I sitt förhållningssätt skall personalen på förskolan bemöta varje barns försök till kommunikation positivt. Det är viktigt att använda korta, enkla meningar och inte överösa barnen med mycket språk. Upprepa gärna det barnet säger. Försök hitta samtalsämnen som känns meningsfulla för barnet. Kroppsspråket kan vara till stor hjälp. Barn med språkstörning behöver språklig stimulans varje dag. D.v.s. de behöver tillsammans med en vuxen få en stund dagligen då de får leka, samtala, spela spel, lyssna

på saga etc. Det ger mer än s.k. språkträning. Söder menar att bilder är till stor hjälp. Bilden är tydlig och stimulerar andra sinnen än det verbala talet. Genom att både samtala och visa bilder får barnen chansen att både använda sina auditiva och sina visuella sinnen. En bild stannar kvar i minnet längre än det talade ordet. Genom bilder kan t.ex. förskolepersonal göra upp scheman på hur dagen kommer att se ut, vilket kan underlätta för barnen. Även videofilm och digitala foton är bra hjälpmedel som kan användas på olika sätt. Teckenkommunikation d.v.s. att teckna vissa nyckelord i en mening kan vara till hjälp. På så vis förstärks det som skall sägas till barnet och barnet kan också få ett medel att själv uttrycka sig.

När det gäller att stimulera språket är det viktigt att tänka på att det skall ske i samspel och ömsesidighet, menar Rygvold (2001). Men till skillnad från Söder anser hon att det inte ger mycket att sitta och samtala om bilder. En bild kan inte på samma sätt som föremål visa alla egenskaper som hör till ett visst objekt. En boll t.ex. kan dels kastas, dels studsas och rullas. All strävan efter att utveckla de här barnens språk bör ske i vardagliga situationer. Ju yngre barn desto viktigare att ta vara på "här och nu- situationer". De vuxna ska sätta ord på det som sker. Författaren menar, precis som Söder, att de icke-verbala språken är till stor hjälp. Kroppsspråk, gester, grimaser kan förtydliga och hjälpa barnen att förstå. Rim, ramsor och sånger är också bra. Språket kan lekas fram utan att barnen behöver känna krav på att prestera. För att barn med olika sorter av språkstörningar skall utveckla sin kommunikativa förmåga är det av stor vikt att förskolan och barnets familj samarbetar. Förskolan och familjen måste informera varandra om hur barnets språk används i vilka situationer och på vilket sätt. Det blir då en helhetssyn på barnet och det blir lättare att planera för den fortsatta språkstimuleringen.

3 Empirisk del

I den empiriska delen beskrivs bakgrunden till val av metod och urval. De etiska överväganden som har gjorts redovisas. Därefter följer en beskrivning av hur genomförandet har gått till. Till slut redovisas resultaten och slutsatserna.

3.1 Metodiska överväganden

Valet blev att göra en kvalitativ studie eftersom avsikten var att få en djupare förståelse av respondenternas tankar och värderingar. Bryman (1997) menar att grunden för kvalitativ forskning är ”den uttalade viljan att se eller uttrycka händelser, handlingar, normer och värden utifrån de studerade personernas eget perspektiv.” (s. 77). Bakgrunden till val av ämne var personliga upplevelser och ett starkt engagemang. Eliasson (1995) lyfter fram forskarens egen upplevelse som en bakgrund till att vilja forska i något. Hon menar att allt kunskapssökande har en subjektiv upplevelse bakom sig, något som har fått det personliga engagemanget att vakna. Eliasson menar vidare att det är viktigt att gå vidare och lämna det subjektivt upplevda och kunna se sammanhang, förståelse och att försöka ge förklaringar. Kvalitativ forskning har som uppgift, menar Eliasson, att försöka nå öppenhet till den verklighet som skall forskas i. Detta medför att vi i våra studier behöver komma till insikt om våra egna värderingar och föreställningar.

Att förstå bakomliggande tankar hos respondenterna kändes viktigt och därför blev det intressant att pröva en hermeneutisk ansats. Patel och Davidson (1994) beskriver hermeneutikern som en som vill förstå andra människor genom att tolka handlingar och språkliga uttryck, både det verbala och skriftliga. Enligt Ödman (1986) handlar hermeneutik om att tolka och förstå. Ödman menar vidare att en central del i det hermeneutiska kunskapsintresset är att förstå medmänniskor och omvärlden. Det hermeneutiska synsättet betonar forskarens förförståelse (Larsson, 1993; Patel & Davidson, 1994). Forskarens förförståelse är en tillgång i den hermeneutiska världen enligt Patel och Davidson. I den hermeneutiska forskningstraditionen är det av betydelse för läsarna att förförståelsen redovisas och gör utgångspunkten för tolkningen klar och tydlig (Larsson, 1993). Som beskrevs i bakgrunden innebar förförståelsen i mitt fall mötet med de barn som har flera språken i mitt dagliga arbete på en förskola där en stor del av barnen har invandrabakgrund. Genom mitt arbete har jag även stött på barn som har flera språk och en språkstörning. Kvale (1997) menar att hermeneutiken kan ha stor betydelse för forskningsintervjuer. Dels genom en redovisning av själva intervjuerna och dels genom klargörande av hur tolkningen av intervjuerna har gått till. Tolkeningen kan enligt Kvale ses som en ytterligare dialog med intervjutexten.

Ett alternativ var att göra ostrukturerade s.k. fokuserade intervjuer. De är enligt May (2001) bra då avsikten är att få en djup förståelse och att kunna synliggöra betydelser. De är, menar May, ett bra sätt att utmana forskarens förutfattade meningar och ger stora möjligheter för respondenterna att få uttrycka sina åsikter utifrån sina egna erfarenheter och kunskap. Då tankarna över den egna förförståelsen hela tiden har funnits, även innan skivarprocessen påbörjades, var den här metoden tilltalande. Men efter vidare studier i Mays bok kom insikten att den här metoden skulle ta väldigt lång tid och vara svår att genomföra. Avsikten blev i stället att göra semistrukturerade intervjuer. Den semistrukturerade intervjun ger, enligt May, respondenterna möjlighet att med egna ord ge svar på intervjufrågorna.

Semistrukturerade intervjuer kan ge ett kvalitativt djup, som inte strukturerade intervjuer kan ge. Men i motsats till fokuserade intervjuer finns här möjlighet till jämförelser.

3.1.1 Urval

May (2001) skriver om hur respondenterna, och därmed datamaterialet kan påverkas av intervjuaren. Intervjuarens ålder, kön, sättet att uttrycka sig o.s.v. har stor betydelse. Meningen var i denna studie att intervju förskollärare. De flesta av dem har samma utbildningsbakgrund som jag. Vi arbetar i samma miljö och har därför gemensamma termer och språkligt uttryckssätt. Detta kan vara till en fördel när det gäller att närma sig respondenterna. Men, May skriver även om vikten av att hålla distans till respondenterna och intervjuerna. Detta för att möjliggöra en analys. I förskolor arbetar dels förskollärare med pedagogisk utbildning dels barnskötare i arbetslag. För att göra en avgränsning valdes i denna studie att inte intervju hela arbetslag utan endast förskollärarna. Då det finns möjlighet till samarbete med logoped i en del skolområden och en logoped har stora kunskaper i språk och språkstörningar kändes det naturligt att även ha med en intervju med någon logoped för att undersöka hur bakomliggande tankar hos en person med detta yrke ser ut när det gäller flerspråkighet och språkstörning. Eftersom logopeder handleder personal i både skolor och förskolor finns en möjlighet att de omedvetet kan påverka personalen med sina egna tankar om flerspråkighet.

Trost (1997) påpekar att det inte är nödvändigt eller ens intressant med statistiska och representativa urval vid kvalitativa intervjuer. Naturligtvis är det viktigt för denna studie att respondenterna representerar en viss yrkesgrupp som i sitt yrke kommer i kontakt med barn som har invandrarbakgrund. Därför var avsikten att kontakta några skolområden som har hög andel barn och elever med invandrarbakgrund. Vid närmare eftertanke uppstod frågan om det går att förutsätta att erfarenhet ger en ändrad syn på olika frågor. Därför uppstod intresset att ha någon respondent med i undersökningen som inte har kommit i kontakt med barn som har flera språk i sitt arbete. För att göra urvalet mer slumpmässigt kontaktades några arbetsledare och förfrågan gjordes om de kunde vidarebefordra de missivbrev som skickades till olika skolområden i undersökningskommunen. Då inga svar kom övergavs den metoden och en s.k. bekvämlighetsmetod användes istället. Kontakt togs med tilltänkta respondenter via telefon och vid några tillfällen vid personliga möten. Detta utföll väl och alla som tillfrågades ställde upp på intervju. Enligt Trost är det svårt att exakt säga hur stort urvalet skall vara i en kvalitativ undersökning. Generellt bör dock urvalet begränsas så att det inte blir för stort och svårhanterligt och därmed risken finns att mönster och fakta i resultatet förbises. Principen är att kvalitet skall gå före kvantitet. Trost menar att det går alltid att utöka antalet intervjuer efter hand om behovet skulle uppstå. Även Kvale (1997) varnar för att låta undersökningsmaterialet bli så stort att kvaliteten blir lidande på grund av att kvantiteten är så stor, den s.k. ”tusensidorsfrågan”. Risken är då stor att bearbetningen av intervjuutskriften blir så tidsomfattande och svår att analysen riskerar att bli ytlig. Efter sex utförda intervjuer med förskollärare och en intervju med en logoped uppstod känslan av att inte få mer variationer i svaren.

3.1.2 Etiska överväganden

När de tilltänkta respondenterna kontaktades informerades de om syftet med studien och tillfrågades om de ville ingå i undersökningen. De försäkrades om att deras uppgifter skulle behandlas konfidentiellt och att de hade rätt att avbryta sin medverkan om de ville. På detta sätt uppfylldes både informationskravet, samtyckeskravet och konfidentialitetskravet som ingår i Vetenskapsrådets Forskningsetiska principer (2002). När det gäller att beskriva respondenterna valdes att endast ta med antal år i yrket och hur många språk de kommer i kontakt med i sitt arbete. Andra bakgrundsfakta som eventuellt kom upp vid intervjuerna ansågs inte relevanta för undersökningen. ”Hellre än att riskera att tystnadsplikten bryts skall man underlåta att rapportera sina fynd.” (Trost 1997, s.92).

3.1.3 Genomförande

Avsikten var att respondenterna skulle få intervjufrågorna någon dag innan intervjuerna genomfördes eftersom jag trodde att det kunde hjälpa respondenterna att ge mer uttömmande svar. Efter att ha samrått med handledaren blev det istället att respondenterna inte fick intervjufrågorna i förväg. Detta för att få så spontana och ärliga svar som möjligt. Vid intervjutillfällena användes bandspelare. Patel och Davidson (1994) menar att det är viktigt att skriva ner tankar som kommer upp under undersökningen för att underlätta analysen. De menar t.o.m. att det är bra att föra dagbok under hela processen för att se hur kunskapen om undersökningsområdet har fortgått. Om anteckningar görs direkt i anslutning till t.ex. en intervju är det lättare att få idéer och gå vidare. Under de två första intervjuerna gjordes anteckningar som komplement till bandspelaren. Efter det kom insikten att det var lättare att koncentrera sitt intresse på respondenten och ställa följdfrågor om endast bandspelaren användes. Som beskrevs i tidigare stycke kan intervjuaren påverka respondenterna med sitt sätt att vara eller uttrycka sig. Kvale (1997), menar att intervjuaren bör vara medveten om vilken påverkan utformningen av frågor kan ha på svaren. Detta kan i sin tur påverka tolkningen. Det finns alltså inte någon helt förutsättningslös tolkning av en text eller intervju. Vid en intervju hade respondenten ingen egen erfarenhet av barn som har flera språk i sitt yrke, vissa frågor fick förklaras och risken finns att respondenten kan ha blivit påverkad av förklaringarna. Detta utvecklas i diskussionen. Eftersom förskollärare och logopedier är två olika yrkesgrupper med olika arbetsuppgifter är frågorna något olika (se bilaga II och III).

När en intervju skall tolkas använder den hermeneutiska forskaren sin egen förförståelse som redskap. Genom att först läsa hela utskriften av en intervju och tolka den som helhet och sedan delar av intervjun för att få en förståelse av dessa och att pendla mellan båda sätten och sätta dem i relation till varandra kan delarna förändra meningen med helheten och helheten förändra förståelsen av delarna. Detta kallas för hermeneutisk cirkel eller hermeneutisk spiral (Kvale, 1997; Patel & Davidson, 1994). Bandinspelningarna skrevs ut i sin helhet. I någon mån kommenterades vissa avsnitt och en del citat skrevs, detta för att som Patel och Davidsson menar underlätta för analysen. Därefter lästes utskrifterna igenom ett antal gånger. För att ytterligare se mönster skrevs kommenterande sammandrag och citat på datorn på nytt, ordnade så att liknande svar kom under samma ämnesområden. Denna metod kändes hanterbar då intervjuunderlaget inte var så stort. I detta skede stannade arbetet upp något. Rossman och Rallis (2003), beskriver olika metoder för att organisera det material som samlats i undersökningen och kunna se mönster. Datorn nämns som ett hjälpmedel. Men de menar att det finns andra sätt och att vad som är den bästa bearbetningsmetoden är avhängigt forskaren. Det är olika vad som känns bäst. En del

använder överstrykningspenna eller skriver kommentarer för hand i marginalen av utskriften. I mitt fall innebar det att jag för att komma vidare klippte intervjuutskriften i delar utifrån de ämnesområden som de representerade och sparade i kuvert. Nu blev det lättare att se mönster och att göra en redovisning efter det. Enligt Kvale avslutas tolkningen av en intervju, enligt den hermeneutiska principen, när mönster uppstår och ingår i en sammanhängande enhet. Kvale, menar att en intervjuanalys är en sorts berättelse. I en narrativ analys gör intervjuaren en ny berättelse av de berättelser som respondenterna frambringt under intervjuerna. Om inte det uppstått några historier i undersökningsmaterialet kan en narrativ analys istället försöka göra sammanhängande berättelser av de svar som framkommit under intervjuerna. Redovisningen av resultaten skrevs som berättelser med egna ord och med vissa citat för att illustrera fakta. För att göra det mer lättläst valdes att till viss del ändra citaten från talspråk till skriftspråk.

3.2 Resultat

Studien grundar sig på sex intervjuer med förskollärare som arbetar inom förskolan och en intervju med en logoped. Studien är gjord i en kommun i södra Sverige. Resultatredovisningen börjar med intervjun med logopeden. Därefter följer en redovisning av intervjuerna med förskollärarna. För att underlätta för läsaren finns ett sammanfattande stycke. Resultaten tillsammans med litteraturen ligger till grund för mina slutsatser.

3.2.1 Intervju med logoped

Respondenten har arbetat som logoped i tretton år. I sitt arbete handleder hon personal både i förskolor och i skolor. Hon träffar även barn som har flera språk i arbetet.

Enligt logopeden är det ett stort trauma att inte ha tillgång till sitt språk på grund av språkstörning t.ex. Detta kan leda till aggressivitet eller depression hos barnen. Det går att se samma sak hos vuxna som på grund av en stroke förlorat sitt tal. En språkstörning innebär svårigheter både i att förstå och att tala språk. Det leder även till svårigheter i att avläsa sociala situationer vilket ger svårigheter i lek och annat samspel. Barn med språkstörning kan känna sig osäkra i nya situationer och p.g.a. det få ett avvikande beteende. Språkstörningen kan variera i grad och det är de grava språkstörningarna som ger ett avvikande beteende, menar logopeden. Hon skiljer på språkstörning och språkförsening. En språkförsening gör att språkutvecklingen följer det normala mönstret, men är försenat. Det kan även finnas avvikelser i språkljuden. En språkstörning däremot avviker i hur man tar emot talat språk och uttrycker sig och som tidigare nämndes hur man betar sig i sociala situationer. Ett barn med språkförsening kommer att utveckla sitt språk så småningom medan barn med språkstörning kan få leva hela sitt liv med sitt funktionshinder. En del barn kan dock någon gång under skoltiden utvecklas så pass att de klarar sig ganska bra trots sin språkstörning.

Barn lär sig av varandra och därför, menar respondenten, är det oerhört viktigt att barn som har flera språk och en språkstörning får träffa andra barn som talar deras modersmål. Detta för att få bra språkliga modeller. Enligt logopeden har forskning visat att barn som är trygga i sitt modersmål har lättare för att lära sig ett andraspråk.

...så det finns ju tankar om att de barnen borde få lov att egentligen bara vara i miljöer där deras hemspråk (modersmål) är först tills de har kommit så långt i sin språkliga

utveckling så att de, ja att de är så pass trygga att de kan sitt hemspråk så att det, så att man kan göra en bedömning. Att de då är mogna kanske för att ta in ett andraspråk. Då går det mycket fortare att lära ett andraspråk också.

Det respondenten saknar är möjlighet att göra tester som inte är normerade efter svenska förhållanden. Hon säger sig vara medveten om att det inte går att översätta testen rakt av till barnens modersmål. Hon har funderingar på att göra tester tillsammans med modersmålstränare.

När det gäller barn som har flera språk skall personalen tänka på att uttrycka sig tydligt och använda korta meningar. Sedan finns det olika metoder så som språksamling och att använda konkret material för att förtydliga. Attityden till barnets modersmål hos personalen är av stor betydelse. Det är viktigt att lyfta upp och visa intresse för barnets modersmål. Det kan göras på olika sätt t.ex. genom att jämföra olika kulturer. Har barnen sedan en normal språkutveckling går tilläggnandet av ett nytt språk rätt så automatiskt enligt respondenten. Respondenten menar att det är bra för barn som har flera språks utveckling att det finns flerspråkig personal i förskolan så att barnen får daglig kontakt med sitt modersmål.

Därför att tio minuter om dagen är bättre än en timme i veckan.

Respondenten säger sig tro på integrationsidén d.v.s. att det skall finnas flerspråkig personal i förskolan, men tillägger att det inte utesluter samarbete med modersmålstränare. Hon menar att det är samma sak som att förskolepersonalen integrerar den språkliga träningen i vardagsarbetet, men att det sedan kan behövas någon, t.ex. logoped, som kommer och tränar vissa saker extra med vissa barn.

Barn som har flera språk och en språkstörning behöver alternativ till det talade språket genom bilder och konkret material, menar logopeden. Den visuella förmågan hos dessa barn är ofta god medan den auditiva perceptionen (förmågan att ta in och tolka ljud) oftast är störd på ett eller annat sätt. Det de ser kommer de ihåg bättre än det de hör. De är i stort behov av trygghet och struktur. För att strukturera dagen är det bra att genom bilder visa vad som skall ske. Genom att dokumentera med digitalkamera vad barnen har varit med om kan man återkoppla. Bilderna kan även tas hem till föräldrarna och barnen kan på så sätt återkoppla på sitt modersmål också. Samarbete med modersmålstränare är också viktigt för att återkoppla till modersmålet. Enligt respondenten är det inte ovanligt att föräldrarna, särskilt föräldrarna till barn med språkstörning, inte vill tala sitt modersmål med barnet. Därför måste personalen stärka föräldrarna i att använda modersmålet. Annars berövas barnen sin språkliga bas. Uppmuntra föräldrarna att läsa böcker på modersmålet. Alla kulturer är olika, därför är det viktigt att känna av vilka råd som är gångbara i olika familjer. I Sverige ser de flesta på barn som samtalspartners, men så är det inte i alla kulturer. I en del kulturer pratar man *till* barn i stället för *med* dem.

3.2.2 Intervjuer med förskollärare

Respondenterna har arbetat som förskollärare mellan två och tjugotvå år. En av respondenterna har ingen erfarenhet av barn som har flera språk i sitt arbete. De övriga har mellan fem och tretton olika modersmål representerat på sina förskolor.

Språkets betydelse för individen

Att språket har stor betydelse framkommer tydligt i alla svar. Först och främst är språket en del av vår kommunikation. Men det har även betydelse för inläringen och den allmänna

utvecklingen. Någon uttrycker det som att barnen utvecklas i takt med språket. Mycket av identiteten och självkänslan sitter i språket. Det framkommer även att språket har betydelse för känslorna och våra minnen. Den sociala betydelsen betonas hos flera av respondenterna, om man inte behärskar språket blir det svårt med kamratrelationerna. Språket behövs också för att ta till sig all information som finns i dagens samhälle. En respondent uttrycker åsikten att ju yngre barn desto mindre betydelse har språket. Hos de yngsta barnen spelar det ingen roll vilket språk som talas runt dem bara de vuxna behärskar kroppsspråket.

Hur flerspråkiga lär sig språk

Trygghet är viktigt när ett språk skall utvecklas, trygghet i barngruppen och när det gäller att lära sig svenska är tryggheten i modersmålet av stor betydelse enligt respondenterna. Ju bättre utvecklat modersmålet är ju lättare är det att lära sig svenska. Då finns möjlighet att göra jämförelser mellan de olika språken. Någon förskollärare tror att om barnen inte har tillgång till sitt modersmål finns risken att de försöker använda svenska som sitt första språk och då tror hon att det blir svårt för dem. Relationer är viktigt, för modersmålet del är det relationerna med föräldrar och syskon hemma. När det gäller det svenska språket säger en respondent:

...att man har en relation till de vuxna, det är jätteviktigt. Och naturligtvis att man har en relation till kamraterna.

Behovet av kommunikation måste finnas med. En respondent uttrycker:

Vi lär oss de ord vi har behov av.

Hon menar vidare att barn lär sig till 80% av varandra och om pedagogerna i förskolan ger signaler att det är accepterat att leka på sitt modersmål kan det främja utvecklingen av det svenska språket också. Allt språk utvecklas genom användning. Men att leken har stor betydelse är det endast två respondenter som tar upp. Vidare framkommer det att barnen tros lära sig genom att lyssna av personalen när de pratar svenska. Några av respondenterna tar upp att ord förknippas med bilder och föremål. Att förskola och skola har stor betydelse när det gäller att lära sig svenska är en utbredd uppfattning bland respondenterna. Däremot tror flera att modersmålet lärs i hemmiljön, genom familj och släktingar. En uppfattning är att modersmålet bara kommer, ”genom modersmjölken”, det behövs ingen särskild strategi. En respondent skiljer dock på modersmål och förstaspråk. Hon menar att modersmålet inte behöver vara förstaspråk och att det är möjligt att ha flera modersmål.

Flera språk i förskolan

Bara för att det finns barn med samma modersmål på en och samma avdelning behöver det inte betyda att de leker eller pratar med varandra på sitt modersmål menar en förskollärare:

Det kan ju talas många olika språk, eller barnen har flera olika modersmål, men det talas inte flera olika språk.

Enligt henne kan personalen medvetet eller omedvetet sända ut signaler att det är tillåtet att tala eller leka på sitt modersmål. Vinsten med att leka på sitt modersmål kan vara en ökad trygghet hos barnen. De skulle kunna hjälpas åt att utveckla sitt modersmål. Hon ger som exempel doktorsleken som de ofta leker på svenska. Om barnen får tillfälle att leka den leken på sitt eget modersmål kan de utöka sitt ordförråd i modersmålet också och inte bara i svenskan eftersom språket utvecklas genom lek.

Någon tycker att det tillhör vardagen idag med flera språk och att det fungerar bra både för barn och för personal.

Andra ser faror i att barnen leker tillsammans på sitt modersmål:

Jag tycker att fördelen, om man nu får säga så när det är många olika språk, är att det är ju svenska som blir barnens gemensamma uttrycksätt i barngruppen. När de leker med varandra så leker de på svenska.

Det jag kan känna är att det är en nackdel nu när vi har så många som pratar samma språk, det är att de pratar ju väldigt gärna detta språk med varandra i leken. Det blir naturligt för dem för de är så många. Det gör att de lätt blir en liten grupp för sig. Vilket gör att vi måste arbeta jättemycket för att integrera svenskan för dem.

Det framkommer farhågor bland respondenterna över att barnen leker eller talar sitt modersmål så mycket att de får lite träning i det svenska språket. Någon tycker att det inte går att förbjuda hela tiden, men det får inte bli för mycket.

Nackdelen skulle väl vara att om man inte lär sig de andra språken riktigt, så att de blir fullständiga på något vis utan det är lite halvdant på alla fronter, så att man inte kan sitt eget språk heller, det är den enda nackdelen jag kan se.

Fördelen med att kunna flera språk är att man då klarar sig bättre i världen, tycker en respondent, men tillägger att det måste vara svårt för personalen om det talas många olika språk på en avdelning. Hon menar att ju fler språk som finns representerat på en avdelning desto svårare måste det bli att integrera de olika språken, med tanke på att det inte kan finnas hur många språkkunniga som helst bland personalen.

Modersmålsträning

Alla förskollärare trycker på vikten av ett välutvecklat modersmål för att kunna lära sig svenska. Därför är det viktigt med modersmålsträning. Särskilt viktigt är det för dem som har med sig ett dåligt språk hemifrån. Personalen påpekar för föräldrarna hur viktigt det är att de talar sitt modersmål med barnen hemma. Några berättar att barnen i den undersökta kommunen inte får modersmålsträning förrän de fyller tre år:

Ju tidigare man sätter in resurser med modersmålsträning desto lättare är det säkert att börja bli medveten om begrepp och språkinläringen blir säkert mycket, mycket lättare.

Att arbeta integrerat med flerspråkig personal

Att arbeta tillsammans med flerspråkig personal kan vara bra om den personen har förskolläraryt utbildning, tycker några av respondenterna. För det är viktigt att veta vad arbetet handlar om och att det finns en pedagogisk tanke bakom allt som görs.

Två förskollärare tycker att det optimala är att samarbeta med en flerspråkig förskollärare. Då kan den personen ingå som en naturlig del i verksamheten och de olika språken kan användas i naturliga sammanhang. Barnen kan lära sig att samma sak kan heta olika på olika språk. Det kan öka den språkliga medvetenheten. Detta kan vara stimulerande både för barn och för personal.

Barn som inte är flerspråkiga kan få en förståelse för hur det är att inte förstå språket som talas runt omkring dem.

Att slippa gå ifrån den övriga barngruppen som många gör när de har modersmålsträning är ett argument för att arbeta med flerspråkig personal.

Många gånger så blir det ju lite speciellt när man tar dem ur gruppen...det gäller ju att man har informerat de andra barnen, att man pratar med dem, för annars blir det ju lite konstigt. Varför skall den gå med den tanten eller farbrorn?

Vinsten med flerspråkig personal kan vara att det blir lättare med föräldrakontakten. Någon nämner att det är bra om det finns möjlighet med hjälp av översättning både till barn och till föräldrar för att underlätta vid eventuella missförstånd.

En förskollärare anser att personalen kan få större förståelse för olika kulturer och olika barnuppfostran med hjälp av flerspråkig personal.

Däremot framkommer tanken att det inte är bra att använda sig av flerspråkig personal som ersättning för modersmålsträning eftersom barnen tros behöva de timmarna med modersmålstränarna som en grund i sin utveckling av modersmålet.

Det framkommer även farhågor att barnen skall prata sitt modersmål med den flerspråkiga personalen. Det skulle kunna bli en vägg mellan de barnen och resten av barngruppen, tror en respondent. Men tillägger att det här är något som det aldrig talades om i hennes utbildning.

Jag tror att det är viktigt att man pratar svenska ändå. Alltså när man är på förskolan då, att man pratar svenska med barnen och att man pratar svenska tillsammans.

Språklig medvetenhet

Språklig medvetenhet hos barn innebär för respondenterna bl.a. att förstå vad ord betyder, att skilja på när de använder svenska och sitt modersmål, att kunna rimma och leka med ord. Språk är också makt; makt att kunna få sin vilja igenom och makt att kunna leka på sina egna villkor. Ju mer verbalt ett barn är desto större är möjligheten att få sin vilja igenom och därmed större makt.

Språket är ett viktigt maktinstrument också. Barn är väldigt, väldigt medvetna om det.

En annan form av språklig medvetenhet är den när barnet vet vad det vill förmedla, men inte har förmågan till det. Det blir missförstånd och utanförskap. Det blir väldigt svårt för de barn som inte kan förmedla sig med andra och inte få sina behov tillfredställda.

Pedagogiska metoder

Respondenterna har flera exempel på metoder för att stimulera språkutvecklingen hos de barn som har flera språk. Alla använder konkret material eller bilder. Även den respondent som inte har flerspråkiga i sin barngrupp nämner vikten av att använda konkret material för att illustrera orden. Hon menar vidare att metoderna måste grunda sig på hur mycket svenska barnen kan när de kommer till förskolan.

Det är viktigt att prata om det som är här och nu och inte imorgon, använda ett lätt språk, använda sig av kroppsspråket, arbeta med mindre barngrupper och försöka ge varje barn tid. I vardagliga rutiner såsom måltider är det viktigt att benämna allt som sker och allt som barnet eller pedagogerna gör. Det är ett sätt att bekräfta barnen så att de känner sig förstådda och kan gå vidare i sin språkutveckling, menar en respondent.

Flera använder rim och ramsor. En respondent menar att forskning har visat att just arbete med rim och ramsor under en längre period är bra för barnens språkliga medvetenhet. Någon förskollärare använder Bornholmsmodellen som är ett speciellt program med rim, ramsor och ordlekar. Att sjunga anses bra, barnen lär sig rörelser till sångerna och så småningom kommer orden. De sjunger varje dag så att det blir en upprepning och på så vis välbekant för barnen.

Att dela upp barnen efter vad de kan så att de kan arbeta i olika nivåer är en metod som förekommer.

En förskollärare berättar att de inte har några konkreta stunder då de språktränar utan använder sig av vardagliga situationer i stället. De försöker skapa gemensamma intressen hos barnen så att de har gemensamma samtalsämnen. Tid är viktigt, tid till alla. Hon menar att allt som görs i en barngrupp med enbart enspråkiga barn gör de också men på ett lite annorlunda sätt. Det är viktigt att vara medveten om hur saker görs. När de går till biblioteket lånar de t.ex. böcker på barnens modersmål. De försöker engagera föräldrarna, de frågar hur mycket modersmål barnen talar hemma o.s.v. De använder sig också av dokumentation på olika sätt, digitala bilder och att filma barnen. När de har filmat barnen visar de filmen efter någon månad och försöker påpeka för barnen hur de talade och hur de talar nu för att göra dem medvetna om sin egen språkutveckling. Skriftspråket används också mycket. De har barn i sin barngrupp (barnen är mellan ett och fyra år) som har börjat skriva på låtsas och några skriver riktiga bokstäver. Barnen är medvetna om att bokstäverna betyder något.

En respondent menar att när det gäller de yngsta barnen (ett till tre år) är det noga med kroppsspråket och då spelar det ingen roll om barnen pratar svenska eller något annat språk. Även med de lite äldre förskolebarnen är det viktigt att vara konkret och benämna vad som händer och vad barnet gör. Hon säger att det gäller att vara tydlig och jämför med hur hon en gång arbetat med särskolebarns språk.

Tankar om språkstörning

Det upplevs svårt av respondenterna att definiera ordet språkstörning. Många vet inte om de har träffat flerspråkiga med språkstörning eller överhuvudtaget barn med språkstörning. Begreppet språkstörning kopplas samman med språksvaga, omoget tal, att inte kunna uttala vissa bokstäver, svårt att förstå och förmedla språk och språksvårigheter.

Språkstörning betyder för någon att barnet inte kan förmedla sitt språk genom munnen, därför får det ta till andra kommunikationsmedel som skrik och slagsmål.

En respondent anser inte att språkstörning är samma sak som att ha ett svagt språk. Språkstörning kopplas istället samman med någon fysisk orsak som problem med tungan eller gommen.

Det anses svårare att upptäcka språksvårigheter hos barn som har flera språk än hos enspråkiga. Ett barn kan en dåligt utvecklad svenska men ändå en bra språkutveckling på sitt modersmål och då är det ingen språkstörning, enligt respondenterna.

Om de då har en dålig svenska, så får man kontrollera hemspråket (modersmålet) om där är några brister. Det är ju mycket svårare och upptäcka detta på barn som är flerspråkiga. För det kan ju vara att de har ett dåligt svenskt språk ändå, alltså utan

att det är någonting. Så det är mycket svårare att upptäcka de barnen om de har någon språkstörning som är flerspråkiga. För det tar mycket längre tid.

Tankar om att modersmålet påverkar det svenska språket kommer fram. Är modersmålet svagt så blir det svenska språket det också. En uppfattning som framkommer är att det kan bero på understimulering i hemmet då varken det svenska språket eller modersmålet är bra och att det inte behöver vara en språkstörning.

Arbetet med språksvårigheter i förskolan

Alla respondenter har inte träffat barn med språkstörning i sitt arbete, men säger att de har haft hjälp av logoped, specialpedagog och i vissa fall modersmålstränare då de haft barn med språksvårigheter. Någon förskollärare har erfarenhet av att barn går hos talpedagog och att dessa barn då tas ifrån den övriga gruppen vilket upplevs negativt. Informationen från talpedagogen känns också bristfällig.

En av respondenterna träffar barn med språkstörning i sitt arbete och har även arbetat med ett flerspråkigt barn som har diagnosen språkstörning. För att få en förståelse för hur barn som har flera språks modersmål är utvecklat är det viktigt med föräldrakontakten. Bilder är ett viktigt hjälpmedel, bilder på barnet i olika situationer och andra bilder för att förklara när inte orden räcker. Mycket vuxenstöd, att sitta ett barn och en vuxen, är bra. Ibland får de börja från grunden och leka som föräldrar gör med sitt lilla barn t.ex. rulla en boll till varandra den vuxne och barnet s.k. turtagning. De har även använt filmkamera och gjort barnets egen bok med bilder på barnet i olika situationer. Tecken till stöd, då de med händerna gör tecken till vissa ord i en mening, är ett annat hjälpmedel.

Två av respondenterna nämner lekkamraternas betydelse. Någon har utsett faddrar i barngruppen till ett barn som har språksvårigheter, men inte någon diagnosticerad språkstörning. Tanken är att faddrarna skall få med barnet i leken och där stötta den språkliga utvecklingen, eftersom det framförallt är genom lek som språket utvecklas. Det har visat sig vara positivt för deras barn. De vardagliga rutinerna nämns som viktiga för att stötta språket.

Tryggheten nämns som en viktig faktor hos några av respondenterna:

Det är viktigt att de får känna sig accepterade som de är.

Trygghet kan uppnås genom att de vuxna håller sig nära barnen i deras lek och även deltar i den ibland. Barnen skall delta i den barngrupp de tillhör och inte behöva gå ifrån. Men det är samtidigt viktigt att tänka på att barngruppen inte blir för stor, då blir det svårt för ”de språkligt svaga” barnen att göra sig hörda. De barn som har ett starkt språk nämns som draghjälp till de mer ”språksvaga”.

En av respondenterna berättar hur hon tror att ett barn med språkstörning har haft det hos dem:

Han har känt sig ganska ensam i det här. Även om han har varit hela tiden i förskolegrupp och han har syskon hemma så har han ju varit ensam med sitt problem för han har ju inte kunnat prata med andra och kunnat göra sig förstådd. Nu så känner han att han är ju någon. Han är på bilden och han säger till mig att han kan. Det har ju varit ett jättestort steg att bara säga att jag kan.

3.3 Resultatsammanfattning

I detta stycke följer en sammanfattande koncentrerad av de viktigaste fakta som framkommit i resultaten. Detta för att göra resultaten mera lättöverskådliga och tydliga. En del tema skrivs i punktform för att ytterligare förtydliga. Först sammanfattas helt kort intervjun med logopeden.

3.3.1 Sammanfattning av logopedintervju

Språkstörning kan leda till depression och aggressivitet hos barn. En språkstörning innebär:

- Svårigheter i att förstå och tala språk
- Svårigheter i att avläsa sociala situationer
- Kan leda till avvikande beteende
- Kan vara ett livslångt funktionshinder

För språkutvecklingen hos barn som har flera språk är det viktigt att:

- Det finns flerspråkig personal i förskolan så att barnen får daglig kontakt med sitt modersmål
- Att personalen uppmärksammar och visar intresse för barnens modersmål
- Att samarbete kan behövas med modersmålstränare som tränar barnen extra på vissa saker

Har barnen en normal språkutveckling går utvecklingen av ett andraspråk automatiskt.

För att hjälpa barn som har flera språk och en språkstörning behövs:

- Alternativ till talat språk genom t.ex. konkret material och bilder
- Trygghet och struktur
- Möjlighet för barnen att träffa andra barn som talar deras modersmål för att få språkliga modeller
- Samarbete med modersmålstränare för att återkoppla på modersmålet
- Samarbete med föräldrarna genom uppmuntran att använda modersmålet så att inte barnens språkliga bas går förlorad
- Att känna av vilka råd som är gångbara i olika familjer, eftersom kulturer och barnuppfostran är olika beroende varifrån familjerna kommer

Enligt respondenten har forskning visat att barn som är trygga i sitt modersmål har lättare för att lära sig ett andraspråk.

3.3.2 Sammanfattning av intervjuer med förskollärare

Språket är centralt för många olika funktioner, enligt respondenterna. Först och främst är det en del av vår kommunikation. Språket har också betydelse för:

- Utveckling och lärande
- Identitet och självkänsla
- Känslor och minnen
- Social betydelse

En respondent anser att ju yngre barnen är desto mindre betydelse har språket.

Hur barn som har flera språk lär sig språk tolkar respondenterna till stor del som hur flerspråkiga lär sig svenska. Modersmålet anses ha stor betydelse för utvecklingen av svenska språket. Övriga faktorer som påverkar språkinläringen är:

- Trygghet
- Relationer
- Behov av kommunikation
- Språket utvecklas genom användning

Förskolan och skolan har störst betydelse för att barnen lär sig svenska och det är hemma som barnen lär sig sitt modersmål. Endast två av respondenterna tar upp vikten av lek. Pedagogerna har stor betydelse, några av respondenterna anser att de är viktiga som språkmodeller för barnen och genom olika pedagogiska metoder. En förskollärare tycker att pedagogernas eventuella signaler att barnen får leka på sitt modersmål är av största vikt för det är genom lekkamrater och i leken som både modersmål och svenska utvecklas.

Flera språk i förskolan kan ses både som ett hinder och en resurs. Det upplevs som en resurs för att :

- Det är en vardag som fungerar bra både för barn och vuxna
- Man klarar sig bättre i världen genom att kunna flera språk

Det upplevs som hinder genom att:

- Barnen blir en egen grupp, de isoleras
- Barnen blir halvspråkiga
- Barnen talar så mycket modersmål att de lär sig för lite svenska
- Det blir svårt för personalen med många olika språk eftersom det inte finns så många språkkunniga vuxna som kan integrera de olika språken

Modersmålsträning anses viktigt, det är bra ju tidigare barnen får tillgång det eftersom det anses lättare att lära sig då. Alla säger att det är viktigt med modersmål för att utveckla det svenska språket, men ingen för att det är viktigt att utveckla sitt modersmål och att modersmålet har ett egenvärde i sig.

Många ser fördelar med att arbeta integrerat med flerspråkig personal. De faktorer som respondenterna tar upp är:

- Språken kan användas i naturliga sammanhang och barnens språkliga medvetenhet på olika språk stimuleras. Detta kan vara bra både för vuxna och barn
- Enspråkiga barn kan få ökad förståelse för hur det är att inte kunna majoritetsspråket
- Flerspråkig personal kan översätta både till barn och föräldrar och därmed undvika missförstånd
- Den övriga personalen kan få ökad förståelse för skillnader i kultur, t.ex. vid barnuppfostran
- Barnen slipper gå ifrån den övriga barngruppen

Det finns också tankar om riskerna med att ha flerspråkiga i personalgruppen. Barnen kan bli en isolerad grupp avskild från den övriga barngruppen om de pratar sitt modersmål för mycket.

Språklig medvetenhet hos barn är för respondenterna dels att ha kommit så långt i sin språkutveckling att de har stort ordförråd och kan leka med språket. Det är dels att använda språket som ett maktmedel för att påverka sin omgivning. En annan form av medvetenhet är att inse sin språkliga begränsning och det utanförskap detta leder till.

Det förekommer flera olika metoder hos förskollärarna för att stimulera barnens språk. Bilder, konkret material, sånger, rim och ramsor, tydligt kroppsspråk och anpassat verbalt språk är några exempel. Gruppens storlek har stor betydelse för att kunna ge barnen tid bl.a. Det förekommer också nivågruppering. En respondent menar att allt som görs i enspråkiga barngrupper kan göras i flerspråkiga men med ett anpassat förhållningssätt. Hon sätter vardagliga rutiner och gemensamma intressen före planerade språkträningstunder. En jämför med hur hon har arbetat med särskolebarns språk.

Det råder osäkerhet om vad språkstörning är. Flera av respondenterna vet inte om de har träffat barn med språkstörning, men kopplar samman ordet med språksvårigheter av olika slag. Det anses svårt att upptäcka om flerspråkiga har en språkstörning. De som inte vet om de har träffat barn med språkstörning säger sig ha fått hjälp av olika resurspersoner så som logoped, specialpedagog, talpedagog och modersmålstränare i de fall de har haft barn som har haft olika former av språksvårigheter.

För barn med språkstörning eller språksvårigheter är det viktigt med trygghet. Vuxna kan ge trygghet genom att hela tiden vara nära barnen och ibland ingå i deras lek. För att känna sig trygga skall barnen ingå i sin vanliga grupp. Gruppstorleken har betydelse, om den blir för stor är det negativt för de här barnen. Leken och lekkamraternas betydelse nämns också. En förskollärare har själv arbetat med ett flerspråkigt barn som har språkstörning. Hon poängterar vikten av att ha en god relation till föräldrarna för att få information om modersmålet. Bilder och tecken till stöd är bra hjälpmedel. Barnet behöver tid att vara själv med en vuxen. Ibland behöver barnet bemötas som ett yngre barn för att komma vidare, grundläggande saker som turtagning behöver tränas in.

3.4 Slutsatser

I slutsatserna redovisas först slutsatserna av intervjun med logopeden och därefter slutsatser från undersökningen av en grupp förskollärare

3.4.1 Slutsatser av logopedintervju

Tankar om flerspråkighet

Respondenten menar att det är viktigt att personalen visar en positiv attityd till flerspråkighet. Det tyder på ett positivt förhållningssätt gentemot flerspråkighet. Hon menar vidare att det är ett stort trauma att inte ha tillgång till sitt språk.

Modersmålsträning och flerspråkig personal

Respondenten ser båda yrkeskategorierna som en tillgång. Det är viktigt för barnen att få träffa personal i förskolan varje dag som talar modersmålet så att de får daglig kontakt med sitt modersmål. Denna tanke får stöd av Ladberg (1996) och Skolverket (2003). Modersmålstränaren är en hjälp för att träna barnen extra så som t.ex. en logoped kan träna barn på vissa saker. Detta tyder på ett mera kategoriskt synsätt.

Språkstörning och flerspråkighet

Respondenten träffar barn som har flera språk i sitt arbete. Genom sin utbildning har hon stor kunskap i språkstörning. Respondenten menar vidare att barn med språkstörning har större behov av att få tillgång till sitt modersmål än av svenska språket. Först när de är trygga i modersmålet kan svenska språket komma in. Hon nämner att barn med språkstörning avviker i sitt beteende. Det är, enligt respondenten, de *grava* språkstörningarna som ger ett avvikande beteende. Detta står för ett kategoriskt sätt att se enligt Emanuelsson, Persson och Rosenqvist (2001).

Tankar bakom strategier för val av metoder

Respondenten visar stor medvetenhet om modersmålet betydelse för att det svenska språket skall utvecklas. Det är viktigt att personalen visar positiv attityd till modersmålet och samarbetar med flerspråkig personal och modersmålstränare. Samma sak gäller för flerspråkiga med språkstörning.

3.4.2 Slutsatser av intervjuer med förskollärare

Tankar om flerspråkighet

Alla är medvetna om att språket har stor betydelse för alla individer. Det är inte bara ett kommunikationsmedel och ett medel för utveckling och lärande, utan även tankar om identitet, självkänsla, känslor och minnen kommer fram. När det gäller flerspråkighet framkommer uppfattningen att modersmålet har störst betydelse för att kunna lära sig svenska. Det är majoritetsspråket d.v.s. svenska som är normen. Det går att se på flerspråkighet både som en resurs och som ett hinder. Båda synsätten kommer fram i undersökningen.

Respondenterna menar att det är en resurs för att flera språk gör att man klarar sig bättre i omvärlden och flera språk är dessutom vardag idag och inget problem.

Som hinder anges att de barn som har flera språken blir isolerade, de kan bli halvspråkiga, det svenska språket blir lidande av att de talar sitt modersmål och det blir svårt för personalen om det talas för många olika språk i barngruppen. Men enligt Ladberg (1996) är det tvärtom så att kunskaperna i olika språk gör att de olika språken utvecklas positivt och stärker varandra. Svensson (1998), menar att det gör stor skada när pedagoger tror att de inte kan hjälpa ett barn i dess språkutveckling och skyller på halvspråkighet. Å andra sidan framkommer i undersökningen respondenternas tankar om vikten av trygghet, relationer och behovet av kommunikation, men detta kopplas inte direkt samman med behovet att få lov att tala sitt modersmål på förskolan. Slutsatsen blir att förskollärarna ser vikten av att ha tillgång till sitt modersmål av olika skäl, men det är inte så mycket tankar om flerspråkighet som en resurs. I stället överväger tankarna om att det är ett hinder.

Tankar om modersmålsträning

Respondenterna säger att modersmålsträningen är viktig för ett välutvecklat modersmål gör det lättare att lära sig svenska. Tanken att modersmålet har ett egenvärde i sig framkommer inte i svaren. Det anses betydelsefullt att modersmålsträningen sätts in så tidigt som möjligt för att underlätta för språkinläringen. Detta bekräftas av Ladberg (1996) och Ellneby (1996) som säger att det lilla barnet (under tre år) är inne i en känslig period i sin språkutveckling och behöver mycket bekräftelse för att få en bra språklig start. Därför är modersmålsstöd av största vikt. Mot detta står den åsikt som framkommer hos en

respondent att det inte spelar någon roll vilket språk som talas kring de yngsta barnen, bara kroppsspråket är tydligt. Hennes åsikt stöds av Håkansson (2003), som menar att hon inte har funnit någon studie som pekar på att barn behöver kunna sitt modersmål för att lära sig svenska.

Förskollärares syn på att arbeta integrerat med flerspråkig personal

Det anses positivt på flera olika sätt. Den språkliga medvetenheten kan stimuleras både hos barn och vuxna. Flerspråkig personal kan även vara kulturbärare och öka förståelsen bland den övriga personalen. De svenska enspråkiga barnen kan också få en större förståelse för hur det är att inte förstå språket som talas runt dem. Ett inkluderande synsätt kommer fram i tanken om att barn skall slippa gå ifrån den övriga barngruppen. Det finns också tankar om att detta arbetssätt kan leda till att barnen talar sitt modersmål för mycket och blir isolerade från den övriga barngruppen. En respondent uttrycker att det är viktigt att tala svenska på förskolan. Ladberg (1996) och Svensson (1998) menar att många i Sverige tror att det blir problem för barnen om de måste lära sig fler än ett språk. Omgivningens attityder har stor betydelse för hur flerspråkiga ser på sig själva. Risken finns att barn försöker dölja sitt ursprung och inte talar sitt modersmål. Det upplevs alltså övervägande positivt att samarbeta med flerspråkig personal, men det framkommer farhågor som kan ha sin grund i synsättet att flerspråkighet i sig är ett problem och att det är svenska som är normen.

Förskollärares syn på barn som har flera språk och en språkstörning

De flesta är osäkra på vad språkstörning är, men kopplar det till olika svårigheter med språket. En tanke är att det har någon medicinsk orsak. Flera av respondenterna har inte träffat flerspråkiga med språkstörning. Det anses svårt att upptäcka språkstörning hos flerspråkiga.

Tankar bakom strategier för val av metoder

När det gäller hur respondenterna väljer att stimulera barnens språk, både flerspråkiga med normal språkutveckling och de med någon form av språksvårigheter, framkommer konkreta exempel på olika metoder. Förskollärarna är osäkra om vad språkstörning är men har många tankar om hur de skall arbeta för att stimulera språkutvecklingen hos barn med språksvårigheter. Tryggheten är viktig och därför bör barnen ingå i den vanliga barngruppen som inte får vara för stor. Den vuxnes roll betonas, tid till varje barn behövs och lek och lekkamraterna anses viktiga. Detta tyder på ett relationellt perspektiv då de tar upp miljöns betydelse. Ett inkluderande synsätt framkommer i tanken att barn bör ingå i den vanliga gruppen. Respondenterna söker hjälp hos talpedagog, logoped och specialpedagog när de själva känner sig osäkra.

När det gäller språkstimulering för flerspråkiga i övrigt nämner en respondent nivågruppering som en arbetsmetod vilket tyder på en form av segregering av barngruppen. Respondenterna svarar på hur de stimulerar barnens *svenska* språkutveckling. Endast en av respondenterna talar om att det kan vara stimulerande för språkutveckling på *alla språk* genom att använda lek på modersmålet. Svensson (1998) skriver hur viktigt det är att för barnens språkutveckling att deras flerspråkighet uppmärksammas och stimuleras. Även Salameh trycker på vikten av att stimulera modersmålet, hon menar då speciellt flerspråkiga med språkstörning, i sin föreläsning (20051026).

4 Sammanfattande diskussion

I diskussionen behandlas valet av ämne. Därefter följer en metoddiskussion där det förs ett resonemang över hur valet av metod och det praktiska genomförandet kan ha påverkat resultatet. Sedan följer resultatdiskussion över de uppkomna resultaten som även kopplas samman med litteraturen. Diskussionen avslutas med förslag på fortsatt forskning.

4.1 Ämnesdiskussion

Valet av ämne kom sig av den egna förförståelsen. I arbetet med barn som har flera språk har hela tiden tankarna om hur mycket eller lite som vi i förskolan verkligen förstår av barnens flerspråkliga utveckling. Jag har hela tiden mötts av olika syn på flerspråkighet. Antingen ses det som en resurs eller ett hinder. Detta fick mig att fundera på varför det kunde vara så. I mötet med barn i behov av särskilt stöd p.g.a. språkstörning blir detta ännu tydligare. Efter att ha läst om det relationella kontra det kategoriska perspektivet i Emanuelsson, Persson och Rosenqvist (2001) har tankarna hela tiden funnits om hur de olika synsätten påverkar vilket stöd dessa barn får. Hur mycket vår egen syn på olika fenomen styr vårt förhållningssätt gentemot barnen blev för mig intressant att undersöka. Att språkstörning ur ett kategoriskt sätt att se är ett ämne för specialpedagogik är kanske inte något som ifrågasätts eftersom det räknas som ett funktionshinder enligt Toll (2005). Med det menar jag att specialpedagogik av tradition har sina rötter i det kategoriska perspektivet, där medicin och psykologi har haft stor betydelse för att sätta in barn i olika kategorier och där diagnoser är ett stort inslag (jfr. Emanuelsson m.fl. 2001). Förhoppningsvis finns inte mycket av detta synsätt kvar hos dem som arbetar med specialpedagogik. Men jag tror att det tyvärr är ett ganska vanligt sätt att se på barn i behov av särskilt stöd hos olika pedagoger och även hos medicinskt utbildad personal. Å andra sidan ser Hansson (2003) språkstörning som en möjlig normalvariant eftersom ärftlighet, enligt Hansson, verkar ha stor betydelse för språkets utveckling. Författaren ställer sig frågan om det är samhällets ökande krav på en hög språkförmåga som gör att det räknas som ett funktionshinder. Enligt Emanuelsson m.fl. skall de båda perspektiven inte ställas helt mot varandra utan ses som två förklaringsmodeller. Efter att jag nu har studerat specialpedagogik blev det klart att även det relationella perspektivet måste beaktas även om det finns diagnoser. En språkstörning är alltid en språkstörning, men hur det hela utvecklas beror mycket på den miljö barnet möter och om språkstörning är ett funktionshinder eller ej är tydligen inte helt odiskutabelt. Att flerspråkighet skulle ha med specialpedagogik att göra går kanske att diskutera. Enligt mitt sätt att se kan alla barn någon gång ha behov av extra stöd. Om den vanliga pedagogiken då inte räcker till måste vi anstränga oss mera för att hitta lösningar. Det är där specialpedagogiken kommer in, för att hjälpa oss att hitta strategier för ett förändrat förhållningssätt. Svensson (1998) betonar att omgivningen bör se positivt på barn som skall bli flerspråkiga. Om vi bemöter dem som förlorare så blir de förlorare. Detta kan leda till behov av extra stöd längre fram. Detta gör att en specialpedagog med särskilda kunskaper i flerspråkighet kan ha stor betydelse genom handledning och som inspiratör till fortbildning för att förebygga eventuella svårigheter, som den omgivande miljön kan vara upphov till, för barngrupper med flera språk.

Det var lätt att hitta litteratur både i ämnet flerspråkighet och i språkstörning. Däremot har det varit väldigt svårt att finna litteratur i kombinationen flerspråkighet – språkstörning. Salameh (2003), poängterar att det finns väldigt lite forskning i detta ämne. Någon annan

forskning än just Salamehs har jag inte hittat. Detta gjorde att det blev ännu mer intressant att studera.

4.2 Metoddiskussion

Eftersom det var de bakomliggande tankarna som blev intressanta att undersöka kändes valet att göra en kvalitativ undersökning med hermeneutisk ansats rätt. Användandet av bandspelare gjorde att jag kunde koncentrera mig på att ställa följdfrågor istället för att göra anteckningar. Emellertid är jag en ovan intervjuare. Detta medförde att jag i en intervju missade att be respondenten att förklara hur hon menade, vilket kan ha lett till att de bakomliggande tankarna inte till fullo kom fram. Istället tolkade jag vid något tillfälle hennes svar. Kvale (1997) beskriver olika kvalifikationskriterier hos intervjuaren. Bland annat skriver han att intervjuaren har en tolkande roll redan under intervjun och ger tillbaka tolkningar till respondenten som denne sedan kan bestrida eller bekräfta. På så sätt kan respondenten ändå ha fått fram sina tankar. En av respondenterna hade ingen erfarenhet av barn som har flera språk i sitt arbete. Ett par av frågorna fick förklaras och risken är att jag omedvetet påverkade henne genom mina förklaringar. Kvale (1997) och May (1993) varnar för att intervjuaren och utformningen av intervjufrågorna kan påverka respondenterna och därmed resultatet. När det gäller den respondent som inte hade erfarenhet av barn som har flera språk kan jag själv inte på något sätt erinra mig att jag påverkade med mina förklaringar utan detta har i så fall skett omedvetet. Endast två av frågorna behövde förklaras nämligen fråga tre och fyra (se bilaga II) som handlade om modersmålsträning och att arbeta integrerat med flerspråkig personal. Att dessa frågor ingick i undersökningen beror på att jag hoppades få fram bakomliggande tankar om flerspråkighet. Även om risken finns att jag påverkade respondenten kom många tankar fram i de andra frågorna som hade med detta att göra vilket gör att jag ändå tror att resultaten inte nämnvärt påverkades. Att respondenterna inte fick frågorna i förväg tror jag bidrog till att de svarade på allt med eftertanke och äkthet. Det som jag i efterhand har reflekterat över är att respondenternas åsikter framkommer men inte de bakomliggande skälen till hur och varför de tänker så. Hermeneutiken syftar till att förstå bakomliggande tankar (Patel & Davidsson, 1994; Ödman, 1996). Det målet har jag inte till fullo nått. Däremot går det tydligt att urskilja två olika sätt att se på flerspråkighet i undersökningen: som resurs och som hinder, vilket gör att jag ändå känner mig nöjd med resultaten. Å andra sidan syns i respondenternas svar om hur de arbetar för att stimulera barns språkutveckling kopplingar till teorier, även om det är svårt att veta om det är medvetna val av teorier eller omedvetna. När det gäller syftet att undersöka vad förskollärare tänker om barn som har flera språk och en språkstörning har resultatet blivit att det råder stor osäkerhet bland respondenterna om detta ämne. Antal intervjuer i studien är inte många. Huvudsyftet med studien var att undersöka en grupp förskollärares tankar om flerspråkighet och barn med språkstörning. Intervjun med logopeden var ett komplement. Det är möjligt att invända mot valet av att ha med intervjun med logopeden, men den gav värdefulla fakta och insikter om hur en person med det yrket kan tänka, vilket gör att det känns meningsfullt att ha den med i studien. En logoped är dessutom medicinskt utbildad och medicinska förklaringar har haft stor inverkan på specialpedagogiken genom tiderna enligt Emanuelsson, Persson och Rosenqvist (2001). Denna inverkan kan finnas kvar och påverka förskollärarna på olika sätt när de får handledning av medicinskt utbildade personer såsom logopeder. Det relationella perspektivet och det kategoriska perspektivet bör heller inte helt ställas mot varandra, enligt Emanuelsson m.fl. Enligt min mening kan det kanske vara så att i vår iver att se allt relationellt glömmar vi de faktiska behov barn med funktionshinder kan ha. I vårt möte med barn som har flera språk och en språkstörning kan kontakten med en logoped sannolikt

vara mycket värdefull. Det är endast sju intervjuer som ingår i studien vilket gör det svårt att generalisera. Men tillförlitligheten anser jag är stor då alla svarade på alla frågorna under intervjuerna.

4.3 Resultatdiskussion

Språkets betydelse

Det är påfallande många i undersökningen som ser modersmålet som en väg till svenska språket. Det är inte många tankar om att modersmålet har ett egenvärde i sig trots att många faktorer om språkets betydelse för den enskilda individen framkommer så som identitet, självkänsla, utveckling och lärande, känslor och minnen och den sociala betydelsen. Det är svårt att veta varför det är så. Det kan vara att svenska är normen och förskollärarna ser som sin huvuduppgift att förmedla svenska språket till barnen. De menar att det är i förskolan som barnen skall lära sig svenska. Men jag tror inte att det går helt att stänga av inläringen av modersmålet i förskolan. Det borde inte ens vara önskvärt eftersom mycket av identiteten finns i modersmålet och risken finns, menar bl.a. Svensson (1998), att barnen går miste om rätten till sin dubbla identitet. Författaren menar att olika sätt att se ger olika syn på världen, vilket också stöds av olika språkutvecklingsteorier som säger att språk föder tanke. Bjar och Liberg (2003) menar t.o.m. att vi formas som människor i olika relationer där språket ingår. Om vi då inte får visa vem vi är genom att tala vårt modersmål på förskolan borde detta, enligt min mening, vara hämmande för vår personliga utveckling. Salameh (20051026) menar att det inte räcker med att få språklig stimulans på modersmålet i hemmet. Ladberg (1996) påtalar vikten av att stödja både modersmålet och det svenska språket i förskolan. Personalen skall se till att många språkliga möten kommer till stånd, eftersom föräldrarna av olika anledningar kan ha svårt att stödja barnens utveckling i förstaspråket. Även förskolans läroplan (Utbildningsdepartementet, 2001) poängterar att det ingår i förskolans uppdrag att stimulera modersmålet såväl som svenska språket. Det är möjligt att den kunskapen inte finns hos alla. En av respondenterna påtalade t.ex. att det aldrig talades om effekterna av att barn talar sitt modersmål på förskolan med exempelvis flerspråkig personal under hennes utbildningstid. Leken har stor betydelse för barnens inläring. Endast en förskollärare tar upp hur personalens förhållningssätt styr om barnen leker på sitt eget modersmål och att det kan främja all språkutveckling, både modersmålet och svenska språket. Ingen av förskollärarna i studien nämner direkt att det är förskolans uppgift att arbeta för att barn som har flera språk utökar sitt ordförråd i modersmålet eftersom de genom hemmet bara får ett begränsat ordförråd. Det är svårt att ha kunskap i allt, men som Ladberg påpekar behöver personalen kunskap i detta ämne för att inte göra det svårt för barnen. Det kan vara så att frågan om språkets betydelse för individen inte är tillräckligt tydligt ställd. Om frågan hade omformulerats till vilken betydelse modersmålet har för individen är det möjligt att respondenterna hade svarat annorlunda. I intervjun med logopeden framkommer dock att det är viktigt att förskolepersonalen visar intresse för barnens modersmål.

Hur flerspråkiga lär sig språk

Här framkommer att det är bra om modersmålet är välutvecklat för då lär de sig svenska lättare enligt respondenterna. Trygghet, relationer och behovet av kommunikation nämns som viktiga faktorer. Detta bekräftas av Strömquist (2003) och Vygotsky (Svensson, 1998) som menar att den sociokulturella miljön är av betydelse för barnens möjligheter att utveckla språket. Strömquist menar vidare att språk lärs in i samspel och att det är den språkliga kulturen som omger barnet som avgör vilket språk barnet kommer att tala.

Sannolikt vore då det lilla barnet betjänt av att ha någon i sin närhet som talar det egna språket. Detta återkommer i litteraturen, men inte direkt i resultaten utom hos logopeden och en av förskollärarna som poängterar lek på modersmålet som värdefullt. Logopeden menar även att det är värdefullt om modersmålstränare kommer ibland och tränar barnen extra på vissa saker, precis som logopeder tränar vissa saker hos barnen. Till skillnad mot flerspråkig personal som står för den dagliga kontakten med barnen. Att ta ut barn för träning på detta sätt är för mig ett kategoriskt sätt att tänka. Barnen kan säkerligen ingå i den vanliga gruppen och få individuellt bemötande där, även på sitt modersmål, och på så sätt utveckla sitt språk mycket, mycket mera. Respondenterna menar att språk utvecklas genom användning, som jag tolkar det menar de användning av det svenska språket. Modersmålet får användas i hemmet. En tanke är att modersmålet bara kommer av sig själv, ”genom modernmjölken”. Detta påminner om den nativistiska teorin (Svensson, 1998) som menar att språkutveckling är medfött. Om det är många i förskolan som har denna tanke finns sannolikt risken att barn med olika former av språksvårigheter förbises och åtgärder sätts in för sent.

Flera språk – resurs eller hinder

Flerspråkighet som resurs eller hinder? Båda synsätten framkommer i studien. Men flerspråkighet som hinder överväger. Rädslan för att barnen blir isolerade, blir halvspråkiga eller talar för mycket modersmål på bekostnad av svenska språket finns där. Sverige är i mångt och mycket fortfarande ett enspråkigt land, även om var fjärde invånare har invandrarbakgrund och bl.a. det engelska språket påverkar oss mycket. Svensson (1998) påpekar att omgivningens attityder har stor betydelse och att det gör stor skada om förskollärare tror att de inte kan hjälpa barn i deras språkutveckling och skylla på flerspråkighet. När det gäller halvspråkighet menar Ladberg (1996) t.o.m. att det är stärkande för språkutvecklingen att kunna flera språk. Här tror jag det hade behövts mycket kunskap för att få en annan syn och ett annat förhållningssätt

Modersmålsträning och flerspråkig personal

I studien berättar respondenterna hur de ser på att arbeta integrerat med flerspråkig personal. Där framkommer mycket som är positivt, även det faktum att barnens språkliga medvetenhet ökar *både* på modersmålet och svenska språket. Någon tror att enspråkiga, med hjälp av flerspråkig personal, kan få större förståelse för hur det är att inte kunna språket runt omkring. En sådan insikt hos barnen kan sannolikt ha stor betydelse i hur de bemöter andra människor med invandrarbakgrund längre fram i livet. Skolverket (2003) skriver i sin rapport att modersmålsstödet bör vara en integrerad del i förskolan. Barnen bör ha någon som talar deras eget språk under hela deras förskoletid. De yngsta barnen behöver mycket trygghet för att utvecklas språkligt, det poängteras både i litteraturen (Ellneby, 1996; Ladberg, 1996) och av respondenterna. Detta talar för att anställa flerspråkig personal i förskolan. I motsats till modersmålstränare som bara är där vissa stunder. Mot detta står åsikten att ju yngre barn desto mindre betydelse har det vilket språk som talas runtomkring dem. Det har jag svårt att förstå då både litteraturen (Skolverket, 2003; Strömquist, 2003) och respondenterna i övrigt poängterar miljöns betydelse. Att Håkansson (2003) inte har funnit belägg för att barn måste kunna ord på sitt modersmål innan de lär sig det på svenska har kanske andra orsaker. Exempelvis att en del barn blir simultant flerspråkiga och lär sig orden samtidigt på svenska och modersmålet eller t.o.m får svenska som första språk. Logopeden visar positiv attityd till flerspråkig personal och menar att barnen behöver daglig kontakt med sitt modersmål. Hon efterlyser också för egen del samarbete med modersmålstränare. Däremot visar hon på ett kategoriskt synsätt då hon talar om att modersmålstränare, liksom logopeder, kan behöva träna barnen på vissa saker, medan

förskolepersonalen sköter det vardagliga arbetet med barnens språkutveckling. Logopeder är medicinskt utbildade, varför det är möjligt att hennes förhållningssätt är en naturlig följd av det. De övriga respondenterna visar på ett inkluderande förhållningssätt då de säger att en av vinsterna med att samarbeta med flerspråkig personal är att barnen får ingå i den vanliga gruppen.

Språkstörning

Det råder stor osäkerhet hos respondenterna när det gäller språkstörning. Därför var det svårt att få fram några specifika tankar om flerspråkiga med språkstörning. Det som framkom hos någon var att flerspråkighet gör det mycket svårare att upptäcka. Det är sannolikt så. Detta gör att vi alla behöver mer kunskap och diskussioner i detta ämne så att vi inte gör det svårt för barnen. Det får aldrig bli så att vi skyller på flerspråkigheten! Det är intressant och glädjande att olika resurspersoner såsom logoped, specialpedagog, talpedagog och modersmålstränare nämns som en hjälp i arbetet med barn med olika språksvårigheter. Den respondent som har arbetat med barn med språkstörning, både enspråkiga och flerspråkiga, visar stor kunskap. Logopeden har här klart en stor kunskap eftersom detta är något som ingår i hennes utbildning och uppdrag. Men det är inte självklart att hon skall ha kunskap i kombinationen flerspråkighet – språkstörning. Inte alla logopeder träffar flerspråkiga i sitt arbete. Som Salameh (2003) påpekar finns inte heller mycket forskning i ämnet.

Pedagogiska metoder

När det gäller olika metoder för att stimulera språkutvecklingen visar respondenternas svar mycket likheter med litteraturen. Bland annat nämns vikten av att benämna allt som görs och allt som händer runt barnet, vilket tyder på en behavioristisk syn (Svensson, 1998) som utgår från härmning och social förstärkning. I sina svar om hur barn lär sig språk framkommer behovet av trygghet och kommunikation, vilket stöds av bl.a. Strömquist (2003). Även Vygotsky menar, enligt Svensson (1998), att sociokulturella aspekter spelar stor roll vid tillägnandet av språk. Hur medvetna respondenterna är om teorierna i sin praktik är svårt att säga. Sannolikt har grundutbildningen stor betydelse och även i vilken tidpunkt som utbildningen genomfördes, eftersom olika teorier är tongivande vid olika tidpunkter. Vilka teorier som respondenterna förlitar sig på påverkar med stor säkerhet utformningen av de pedagogiska metoderna, vare sig det är medvetet eller ej. Det jag saknar är insikten om att lyfta flerspråkigheten genom att lära sig några enkla ord på barnets språk och framförallt att vara mer medveten om lekens betydelse. Den bästa hjälp ett flerspråkigt barn kan få är en lekkamrat! När det gäller att få lov att leka på sitt eget språk är det endast en förskollärare som nämner vikten av detta. Annars ses det som ett hinder. Logopeden däremot betonar att det är viktigt att leka på modersmålet och att få språkliga modeller på sitt eget språk. Att använda sig av språkliga modeller kan tyda på en behavioristisk syn med tanke på att barnen förväntas härma sina lekkamrater som är språkmodeller. Men troligtvis menas här att språket skall läras in i samspel. Piaget menar, enligt Svensson (1998), att det är viktigt för språkutvecklingen att praktiskt få utforska sin omvärld, bl.a. genom lek. En respondent nämner lek på svenska och barn med ett välutvecklat svenskt språk som draghjälp. Salameh (2003) betonar att flerspråkiga med språkstörning har stort behov av stimulans på modersmålet. Detta poängterar även logopeden,. Jag tror att risken finns att barn som har flera språk får för lite stimulans i sitt eget modersmål. Det som känns bra är att så många tar hjälp av resurspersonal om de träffar på barn som har flera språk med språksvårigheter. Förhoppningsvis har resurspersonal som specialpedagog eller modersmålstränare kunskap om modersmålets värde. Annars tror jag risken är stor att just dessa barn hade fått för lite hjälp i sitt

modersmål p.g.a. missriktad välvilja. Men det är svårt att få diagnos på språkstörning hos dessa barn eftersom det finns för lite testmaterial och kunskaper (Salameh, 2003). Vilket även framkom i intervjun med logopeden. Föräldrar kan vara till stor hjälp i att få veta mer om barnens kunskaper i sitt modersmål, men jag tror att det inte alltid är tillräcklig hjälp. Föräldrar kan ha en annan syn på vad som är goda språkkunskaper och kanske de inte vill inse barnets svårigheter på grund av stolthet eller något annat. Behovet av bättre testmaterial är därför stort. En annan faktor av betydelse, som även Toll (2005) betonar, är att i arbetslaget vara uppmärksam och diskutera olika arbetsmetoder och förhållningssätt.

Avslutningsvis visar resultaten mer när det gäller tankar om flerspråkighet än om flerspråkiga med språkstörning. Sannolikt har detta med kunskap att göra. Min förhoppning är att de som säger sig inte ha stött på barn som har flera språk och en språkstörning inte heller har gjort det. Annars skulle det betyda att de inte har fått den hjälp de har rätt till. Barn med språkstörning har dock i regel emotionella och sociala svårigheter, vilket gör att risken att inte upptäcka något är liten. Men även andra former av språksvårigheter finns och det är kanske där faran ligger i försenad upptäckt. Det märks kanske inget förrän barnet börjar skolan och då blir det svårt för barnet. Jag är medveten om att det inte finns tillgång till logoped i alla skolområden, även om det är något som har utökats på senare år. Eftersom det inte ingick frågor om logopedens utbildning i intervjun framgick det inte om det var därifrån medvetenheten om flerspråkighetens betydelse kom. Hade det ingått en intervju med någon logoped som inte träffar barn som har flera språk i sitt arbete är det möjligt att svaren sett annorlunda ut. Tillgången på pedagogiskt utbildad flerspråkig personal är inte heller obegränsad. Några av respondenterna påpekade att det var viktigt att den flerspråkiga personalen har pedagogisk utbildning, vilket jag håller med om. Det är viktigt att veta vad yrket innebär och vad som ingår i vårt uppdrag. Till sist vill jag påpeka att titeln på uppsatsen är ett citat från en respondent. Det är ett uttryck som jag tycker representerar mycket av det resultat som har framkommit i studien genom att flera av respondenterna framhäver att det inte får bli för mycket av modersmålet på förskolan.

4.4 Förslag på fortsatt forskning

Vilka faktorer gör att barn som har flera språk lyckas i skolan? I Tolls (2005) resonemang om vilka faktorer som påverkar att barn får en god utbildning kom hon fram till att bl.a. kunskap hos både ledning och personal var av stor vikt. Arbetslag som reflekterar och ser en möjlighet i ett förändrat arbetssätt främjar också barnens chanser. Det Toll för fram är viktiga faktorer. Hennes kartläggning gäller barn med grav språkstörning, men har sannolikt lika stor betydelse för alla olikheter som vi ser som ”barn i behov av särskilt stöd”. Därför vore det intressant att forska vidare om olika faktorer som påverkar barn som har flera språk och deras möjligheter att nå målen i grundskolan. Särskilt intressant hade det varit och forska i vilken betydelse förskolans arbetsmetoder och förhållningssätt har för barnens vidare möjligheter i grundskolan. Frågor som då vore intressanta att studera är:

- Går det att se några resultat i grundskolan av att förskolans personal medvetet arbetar med att lyfta flerspråkighet och göra olika språk synliga och tillåtna i förskolan?
- Vilken betydelse har det för barnens självkänsla att få lov att tala sitt modersmål i förskolan?
- Vilka andra faktorer i förskolan har betydelse för att öka möjligheterna för barn som har flera språk att nå målen i grundskolan?

5 Sammanfattning

Huvudsyftet med studien är att undersöka en grupp förskollärares tankar om dels flerspråkighet dels om barn som har flera språk och en språkstörning. Detta är en kvalitativ studie med hermeneutisk ansats. Avsikten är att förstå de bakomliggande tankarna hos respondenterna. Som komplement ingår en intervju med en logoped, eftersom en logoped kan handleda personal i förskola och skola och därmed påverka dem i dessa frågor. De frågor som ställs i studien är: Vad tänker förskollärarna och logopeden om flerspråkighet? Hur ser förskollärarna och logopeden på barn som har flera språk och en språkstörning? Hur tänker förskollärarna och logopeden om modersmålsträning? Hur ser förskollärarna och logopeden på att arbeta integrerat med flerspråkig personal? Hur ser tankarna ut bakom strategierna för val av metoder i arbetet med barn som har flera språk och barn som har flera språk och en språkstörning? Titeln på denna uppsats är ett citat från en av respondenterna.

I litteraturen ingår en genomgång av vad kommunikation och språk är och behovet av det. Språkutveckling både för enspråkiga och flerspråkiga tas upp. Ett kapitel handlar om språkstörningar, hur de yttrar sig och tänkbara orsaker. Logopedens yrkesroll belyses eftersom en logoped arbetar med barn med detta funktionshinder. I kapitlet om flerspråkighet som fenomen behandlas betydelsen av omgivningens förhållningssätt. Forskning om språkstörning tas upp samt olika metoder för språkstimulering där förskolans roll belyses.

Litteraturen visar att språket måste kännas meningsfullt för barnen annars lär de sig inte det. Att lära sig ett språk är en social process. När det gäller språkstörning går det inte att se det endast som ett språkligt problem. Med en språkstörning följer oftast sociala och emotionella svårigheter som kan få till följd att barnet utesluts ur kamratgemenskapen. Det finns inte mycket forskning då det gäller kombinationen flerspråkighet och språkstörning. Den som finns visar att barn som har flera språk och en språkstörning lider mer än kontrollbarnen av att inte få stimulans på både modersmålet och svenska språket. Forskningen visar även att det finns för lite och bristfälligt testmaterial för dessa barn. Omgivningen har stor betydelse för hur flerspråkiga ser på sig själv. Risken finns att barn försöker dölja sitt ursprung genom att sluta tala sitt modersmål, och på så vis förlora mycket av sin identitet, om inte personal i förskolan intar positiva attityder till olika modersmål. Förskolan har en stor roll i att stödja barns flerspråkliga utveckling. Barnet behöver höra sitt modersmål under hela sin förskoletid. Leken nämns som en viktig faktor för att lära sig både svenska och modersmål. Det är av stor vikt att barnen får tillfälle att leka på sitt eget modersmål, men även på svenska.

I studien ingår intervjuer med sex förskollärare och som ett komplement en intervju med en logoped. Resultatet visar att respondenterna anser att språket har en stor betydelse för utveckling, lärande, identitet, självkänsla, känslor, minnen och det sociala samspelet. De anser att förskolan har störst betydelse för att barnen skall lära sig svenska. Modersmålet lärs in i hemmet. Modersmålsträning ses främst som en hjälp att utveckla det svenska språket. De nämner inte att modersmålet har ett egenvärde. Flerspråkighet ses både som en resurs och ett hinder i studien. Som resurs nämns nyttan av att kunna flera språk för att klara sig bättre i världen. Respondenterna ser till stor del risker i att barnen talar sitt modersmål för mycket på förskolan, tillsammans med lekkamrater eller med flerspråkig

personal. Detta kan enligt respondenterna leda till halvspråkighet och att de blir en isolerad grupp. Endast en förskollärare och logopeden visar avvikande mening. Flerspråkig personal kan vara en stor resurs i förskolan genom att barn och vuxnas språkliga medvetenhet kan öka, barn och föräldrar kan få hjälp med att översätta, inga barn behöver gå ifrån sin grupp och enspråkiga barn kan få större förståelse för hur det är att inte förstå språket. När det gäller barn som har flera språk och en språkstörning är osäkerheten stor. Endast en av förskollärarna och logopeden visar kunskap i detta ämne. Förskollärarna tar hjälp av olika resurspersonal så som logoped, talpedagog, specialpedagog och modersmålstränare när de träffar barn som har olika språkproblem. Trygghet nämns som en viktig faktor både för barn som har flera språk och barn med språkstörning. I intervjun med logopeden framkommer stor medvetenhet om modersmålets betydelse och vikten av att samarbeta både med flerspråkig personal och med modersmålstränare. Dock antas till viss del ett kategoriskt synsätt då barn med språkstörning benämns som avvikande.

..

Referenser

- Arbetsmarknadsstyrelsen. (2004). *Logoped*. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://afi3.ams.se/Yrken/Utskrift/UtskriftYrkesbeskrivning.aspx?iYrkeld=237> [läst 05-03-27].
- Bjar, L. & Liberg, C. (2003). Språk i sammanhang. L. Bjar & C. Liberg (Red.), *Barn utvecklar sitt språk* (ss. 17-28). Lund: Studentlitteratur.
- Bjurwill, C. (2001). *A, B, C och D. Vägledning för studenter som skriver akademiska uppsatser*. Lund: Studentlitteratur.
- Bryman, A. (1997). *Kvantitet och kvalitet i samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.
- Dysthe, O. (2003). Sociokulturella teoriperspektiv på kunskap och lärande. Dysthe, O. (Red.), *Dialog, samspel och lärande* (ss. 31-74). Lund: Studentlitteratur.
- Eliasson, R. (1995). *Forskningsetik och perspektivval*. Lund: Studentlitteratur.
- Ellneby, Y. (1996). *När kriget kom till dagis*. Stockholm: Sveriges Utbildningsradio AB.
- Ellneby, Y. (2000). *Barns rätt att utvecklas*. Stockholm: Sveriges Utbildningsradio AB.
- Emanuelsson, I. Persson, B. Rosenqvist, J. (2001). *Forskning inom det specialpedagogiska området – en kunskapsöversikt*. Stockholm: Liber.
- Hansson, K. (2003). Att bedöma barns språk och kommunikation. L. Bjar & C. Liberg (Red.), *Barn utvecklar sitt språk* (ss. 195-214). Lund: Studentlitteratur.
- Håkansson, G. (2003). *Tvåspråkighet hos barn i Sverige*. Lund: Studentlitteratur
- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Ladberg, G. (1996). *Barn med flera språk. Tvåspråkighet och flerspråkighet i familj, förskola och skola*. Stockholm: Liber utbildning AB.
- Larsson, S. ((1993). Om kvalitet i kvalitativa studier. *Nordisk Pedagogik*, nr.4, 194-211.
- May, T. (2001). *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.
- Patel, R. & Davidson, B. (1991, 2 uppl 1994). *Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.
- Piaget, J. (1970). *Barnets själsliga utveckling*. Lund: C W K Gleerups Bokförlag.

Rosenqvist, J. (2005). Integration – ett entydigt begrepp med många innebörder. T. Rabe & A. Hill (Red). *Boken om integrering idé teori praktik* (ss. 23-37). Förlagsort saknas: Studentlitteratur.

Rossman, G. B & Rallis, S. F. (2003). *Learning in the field: an introduction to qualitative research*. Sage

Rygvold, A. (2001). Språk- och talstörningar. S. Asmervik, T. Ogden & A.-L. Rygvold (Red.), *Barn med behov av särskilt stöd* (ss. 186-222). Lund: Studentlitteratur.

Salameh, E-K. (2003). *Language impairment in Swedish bilingual children – epidemiological and linguistic studies*. Lund: Studentlitteratur.

Sjögren, A. (2001). Språket, nykomlingens nyckel till samhället, men också en försvarsmekanism. A. Sjögren, A.Runfors & I. Ramberg (Red.), *En "bra" svenska? Om språk, kultur och makt* (ss. 19-40). Tumba: Mångkulturellt centrum.

Skolverket. (2003). *Tre decenniers modersmålsstöd. Om modersmålsstödet i förskolan 1970 – 2000*. Stockholm: Fritzes.

Strömqvist, S. (2003). Barns tidiga språkutveckling. L. Bjar C. Liberg (Red), *Barn utvecklar sitt språk* (ss. 57-77). Lund: Studentlitteratur.

Svenska Akademien. (1986). *Svenska Akademiens ordlista över svenska språket*. (11:e uppl.). Stockholm: Norstedts.

Svenska Uneskorådet. (2001). *Salamanca deklARATIONEN och Salamanca +5 nr 1/2001*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Svensson, A-K. (1998). *Barnet, språket och miljön*. Lund: Studentlitteratur.

Toll, I. (2005). *En resa med målet en skola för alla*. Kalmar: Specialpedagogiska institutet.

Trost, T. (1997) *Kvalitativa intervjuer*. (2:a uppl.). Lund: Studentlitteratur.

Utbildningsdepartementet. (2001). *Läroplan för förskolan Lpfö 98*. Stockholm: Fritzes.

Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Ort och förlag saknas.

Westerlund, M. (1994). *Barn med tal- och språkavvikelse. En prospektiv longitudinell epidemiologisk studie av en årskull uppsalabarn vid 4, 7 och 9 års ålder*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

Vygotsky, L. (2000). *Thought and Language*. Baskerville: Achorn Graphic Services.

Ödman, P-J. (1986). *Tolkning förståelse vetande*. Stockholm: Almqvist & Wiksell Förlag AB.

Föreläsningar

Salameh, E-K. "NÄR ANDRASPRÅKET DRÖJER - orsaker och åtgärder"
Kommunförbundet Skåne. Regionhuset Lund 20051026.

Söder, A. "BARN MED SPRÅKSTÖRNING/SPRÅKFÖRSENING – Vad gör man?"
Ledningsgruppen i område 4 KICK – Kunskaps- och Informations- Centrum i Kristianstad
20050914.

Brev till respondenter

Bilaga I

Hej!

Jag är en förskollärare som för närvarande läser 60 poäng specialpedagogik på halvfart vid Högskolan Kristianstad. Just nu går jag min sjätte och sista termin. I utbildningen ingår att skriva en C-uppsats. För att skriva uppsatsen behöver jag göra en undersökning med ett antal intervjuer.

Enligt förskolans läroplan ingår det i förskolans uppdrag att underlätta för barn med flera språk att både utveckla det svenska språket och sitt modersmål. Min uppsats handlar om förskollärares tankar och funderingar kring flerspråkighet och barn som har flera språk och en språkstörning. Du som förskollärare har nu möjlighet att ge just din syn både på flerspråkighet och på arbetet med barn som har flera språk och en språkstörning. Naturligtvis kommer undersökningen att behandlas konfidentiellt, vilket innebär att jag inte kommer att skriva ut några namn eller några andra uppgifter som kan härleda till dem som ingår i undersökningen. Det går också att avbryta medverkan närhelst du önskar.

Om du har möjlighet att medverka i undersökningen och ställa upp för en intervju, var vänlig och kontakta mig på någon av nedanstående telefonnummer så kan vi bestämma tid och plats för intervjun. Det går också bra att e-posta. Hör gärna även av dig om du har några frågor.

Med hopp om ett gott samarbete och tack på förhand.

Ann-Christine Gertzell
Telefon hem:
Telefon arbetet:
Mobil:
e-post:

Intervjufrågor till förskollärare

Bilaga II

Fråga 1. Berätta lite om din bakgrund (hur många år har du arbetat som förskollärare).

Fråga 2. Träffar du barn som har flera språk i ditt arbete?

Fråga 3. Hur tänker du om modersmålsträning?

Fråga 4. Hur tänker du om att arbeta integrerat med flerspråkig personal?

Fråga 5. På en avdelning kan det talas många olika språk. Hur tänker du om det?

Fråga 6. Hur många språk finns representerat på din avdelning/på förskolan?

Fråga 7. Vilken betydelse har språket för individen?

Fråga 8. Hur tror du att barn som har flera språk lär sig modersmålet/svenskan?

Fråga 9. Språklig medvetenhet hos barn, vad innebär det för dig?

Fråga 10. Har ni något särskilt arbetssätt för att stimulera barn som har flera språk i deras språkutveckling? Berätta!

Fråga 11. Vad innebär ordet språkstörning för dig?

Fråga 12. Har du stött på barn som har flera språk och en språkstörning i ditt arbete?

Fråga 13. I så fall, arbetade ni på något särskilt sätt? Berätta!

Intervjufrågor till logoped

Bilaga III

1. Hur länge har du arbetat som logoped?
2. Kan du berätta om dina arbetsuppgifter?
3. Vilken betydelse har språket för individen?
4. Vad innebär språkstörning för dig?
5. Är det någon skillnad på språkstörning och språkförsening?
6. Träffar du barn som har flera språk i ditt yrke?
7. Hur ser du på modersmålsträning kontra att arbeta integrerat med flerspråkig personal i förskolan?
8. Arbetar du på samma sätt med barn som har flera språk som med enspråkiga?
9. Vad skall vi som arbetar med barn som har flera språk (med normal språkutveckling) tänka på för att stimulera deras språkutveckling?
10. Vad skall vi tänka på då det gäller barn som har flera språk och en språkstörning?